

EEN LANDELIJKE ANARCHISTISCHE ORGANISATIE 1904-1908

De Fédération Amicale des Anarchistes de Belgique

"Eindelijk!", evalueerde Georges Thonar het congres van de communisten dat op 9 en 10 oktober 1904 in Charleroi werd gehouden. En dat eindelijk vatte voor hem al de jaren samen die verloren gegaan waren in isolement en betrekkelijke inactiviteit. De fobie van de Belgische anarchisten voor bepaalde woorden, had lange tijd hun groepering verhinderd, maar nu waren ze eensgezind van oordeel dat om een voortdurende propaganda te onderhouden er bestendig overleg nodig was. Zelfs het principe van een federatie werd niet langer aangevochten. Dat was blijkbaar een hele overwinning. Een en ander typeerde de gevoeligheid die daarrond nog bestond. Er volgde overigens meteen ook een ontzuivering: over de praktijk bestond nog geen eensgezindheid. De Federatie was nog embryonaal, er waren nog altijd kameraden die beducht waren voor een autoritaire organisatie. Nochtans, stelde Thonar hen gerust, berustte het libertaire federalisme op een volkomen vrijwillige samenwerking. Groepen en individuen behielden hun volledige zelfstandigheid. Anders dan in de politieke partijen waar de meerderheid de wet bepaalde, werden beslissingen niet opgelegd.

Ondanks alle weerstanden was Thonar optimistisch: de genomen beslissingen overtroffen wat tot dan toe op congressen was voorgesteld.¹ Dat was maar gedeeltelijk waar. Al op de conferenties die in 1891 gelijktijdig met het internationaal socialistisch congres te Brussel plaatsvonden, toen Thonar nog zijn eerste stappen in de beweging moest zetten, werd besloten tot de stichting van een federatie, waarvan uiteindelijk nauwelijks iets in huis kwam. Toch verraste het congres van 1904 door de concreetheid van een aantal opties in verband met de propaganda. Die kunnen evident lijken, maar voor de (Belgische) anarchisten waren ze dat niet. Zelfs voor organisator Thonar ging het gewenste overleg niet veel verder dan enige stroomlijning van de propaganda.

Georges Thonar, daarin bijgestaan door Emile Chapelier, was sinds een aantal jaren al pleitbezorger van het 'systematiseren' van de propaganda. In veel opzichten deed het congres van 1904 het werk van dat van 1901 over. Had de beweging in die jaren een toenemende uitstraling gekend, dan was er

¹ *Ins*, 15-10-1904. Zie over het anarchistisch congres van 1904 nog: *Le XXe siècle*, 10-10-1904, 11-10-1904; *Le Patriote*, 10-10-1904, 11-10-1904, 12-10-1904; *La Réforme*, 13-10-1904; *Le Soir*, 12-10-1904, 15-10-1904.

op stuk van concretisering van de anarchistische strategie weinig of geen vooruitgang geboekt. In 1904 bleek Thonar een stuk weerstand (mede door het vertrek van Hénault?) overwonnen te hebben.

De oproep voor het congres was restrictiever dan bij vorige gelegenheden. Dit moest een (libertair-) communistisch congres worden. Het opzet van de organisatoren was tweevoudig. Ten eerste lag het in de bedoeling de verspreide anarchistische krachten te bundelen, methode in de actie te steken, met andere woorden de propaganda een organisatorische onderbouw te geven. Niet zonder enige megalomanie gewaagde men van een "formidabel propagandistisch werktuig" en zelfs van "een anarchistisch blok dat tegenover het kapitalistische en parlementaire blok moest staan". Ten tweede wou het congres nagaan welke concrete initiatieven er nodig waren op vlak van conferenties, druksels, bibliotheken, solidariteit. Waar Thonar eerst tweehonderd aanwezigen had verwacht, kwamen uiteindelijk maar een hondertal anarchisten opdagen. Op het minder exclusieve revolutionaire congres van 1902 waren er dat honderdvijftig.²

Thonar pakte uit met concrete voorstellen. Er moest een rudimentaire organisatie komen gaande van plaatselijke afdelingen overal waar een aantal militanten waren, over regionale "groupes de concentration" die maandelijks bijeenkwamen, tot en met een vrije federatie. De federatie (zonder statuten natuurlijk) zou jaarlijks een congres houden. De federatie zou ook elk jaar minstens één brochure publiceren, de verschillende afdelingen zouden zoveel exemplaren bestellen als ze nodig hadden, en de federale kas, die gespekt werd met collectieve en individuele bijdragen, zou de kosten dekken. De afdelingen zouden vervolgens onafhankelijk van hun bijdrage het door hen gewenste aantal brochures ontvangen.

De groepen zouden in het voorstel van Thonar studie- en propagandakringen zijn en dat was mogelijk een poging om de kerk in het midden te houden in de discussie over de "groupement-type" en de "cercle d'études sociales" die onder meer op het congres van 1901 was gevoerd.³ Deze groepen zouden voor de vorming van hun leden onmiddellijk een reeks conferenties opzetten waarbij sociale onderwerpen werden afgewisseld met wetenschappelijke. Thonar probeerde een controversie over de vereiste wetenschappelijke diepgang van de vorming te ontminnen. De voordrachten zouden heel concreet moeten handelen - in deze, soms verrassende volgorde - over: logica, sociale toestand, astronomie, kapitaal en arbeid, aardrijkskunde, de eigendom, bodemkunde, het gezag, biologie, vaderlandsliefde en militarisme, paleontologie, wetten en parlementen, prehistorie, evolutie en revolutie, Griekenland en Rome, reformisme, middeleeuwen, algemene staking, renaissance, de socialistische theorieën, geschiedenis van de godsdiensten, socialistische filoso-

² *Ins.* 1-10-1904, 22-10-1904.

³ Over het congres van 1901 zie: *RDT*, 13-4-1901 t.e.m. 18-5-1901.

fie, kunstgeschiedenis, toekomstmaatschappij enz. Men zou ook syllabussen drukken.

Verder dan een principiële aanvaarding - in die zin moest een resolutie van een anarchistisch congres begrepen worden - van de stichting van een Fédération Amicale des Anarchistes de Belgique kwam het congres zoals gezegd niet. Typerend in dat verband was dat net als in 1901 de meningen over een federale kas voor propaganda en/of solidariteit - een idee dat al in 1891 geopperd werd - uiteenliepen. Een democratie die op een allesbehalve stilzwijgende (bijna-)unanimiteit berust, werkt bijzonder traag, zou men kunnen besluiten. Met betrekking tot de propaganda werd evenwel - alle verhoudingen in acht genomen - een verrassend besluit genomen. De door Georges Thonar geschreven brochure *Ce que veulent les anarchistes* zou stante pede op een zo groot mogelijk aantal exemplaren verspreid worden. Ze zou gedrukt worden door de Federatie en het volgende onderschrift dragen: *Brochure adoptée par les anarchistes réunis en congrès à Charleroi, les 9 et 10 octobre 1904*. Een dergelijk initiatief was in 1901 nog onmogelijk gebleken, want voor anarchisten - inderdaad - weinig orthodox. Vervolgens werd ook het voorstel van Thonar goedgekeurd om de federale propaganda te laten starten met een voordrachtenreeks in Verviers, en die daarna voort te zetten in Doornik en Hoei. Het federaal comité, penningmeester J. Ledoux⁴ van Luik, adjunct-penningmeester C. Mattard⁵ van Flémalle en secretaris G. Thonar van Herstal werden belast met deze propagandacampagne, evenals met de organisatie van het volgende congres dat in mei van het volgend jaar te Luik moest plaats vinden. Blijkbaar had de papieren federatie wel al een aantal functies in het leven geroepen.

Vermelden we tenslotte nog het voorstel van een intern bulletin - ook al een agendapunt uit 1901 - dat correspondentie, informatie in verband met diverse aspecten van de propaganda en boekennieuws zou bevatten. Het moest elke maand door een andere groep worden uitgegeven. Dergelijke gedecentraliseerde aanpak zou het contact en ook de zin voor initiatief in de hand werken. Het voorstel illustreerde hoe de anarchisten geklemd zaten tussen een verlangen naar grotere efficiëntie in de propaganda en een diepgewortelde af-

⁴ Het was ongetwijfeld dezelfde J. Ledoux die na het vertrek van Hénault tot het Comité van beheerders van *Le Réveil des travailleurs* behoorde. Begin 1902 stemde een Ledoux van de Luikse mecaniciens tegen de uitsluiting van Hénault; waarschijnlijk ging het om Jules Ledoux die de Luikse mecaniciens op de algemene vergadering van de regionale Fédération du Travail van 12 november 1905 vertegenwoordigde. Op het congres van 3 juni 1906 van de landelijke Confédération Générale du Travail nam een Ledoux van Luik deel aan het debat. Op het congres van de Fédération du Travail op 28 juni 1906 dan weer was een Ledoux, vertegenwoordiger van de Luikse metaalarbeiders, secretaris. Mogelijk ging het steeds om dezelfde, hoewel, er werkte ook een Joseph Ledoux mee aan *L'Emancipation* (1910-1914). Tijdens het interbellum was er te Luik ook een Jean Ledoux als anarchist actief. *Ins.* 6-6-1903; AD, 3-12-1905, 7-10-1906; D. Karolinski (1983).

⁵ De mijnwerker Camille Mattard uit Flémalle was een vaste waarde in de voor- en naoorlogse anarchistische en revolutionair-syndicalistische beweging. Zie ook D. Karolinski (1983), 152.

keer voor al wat naar centralisatie zweemde. Dan leek de uiteindelijke publicatie van een bescheiden bulletin van de federatie in *L'Insurgé* realistischer van opzet.

Zoals gewoonlijk raakte ook tijdens dit anarchistisch congres de agenda niet afgewerkt. Onder meer voor de discussie over "Een eigen communistische drukkerij en de samenwerking met *L'Insurgé*" bleef nauwelijks tijd over. Door de vele problemen met de eigen pers was nochtans vele jaren geleden al de noodzaak van een zekere coördinatie gebleken. Niet zo lang voor het congres was *L'Insurgé* trouwens - klassiek - door financiële problemen niet kunnen verschijnen.⁶ Het bleef bij vrijblijvende aanbevelingen.

Waar het (algemeen revolutionair) congres van 1902 vooral over de vakbeweging had gehandeld, was het congres van 1904 net als dat van 1901 in hoofdzaak aan de eigen anarchistische organisatie gewijd. Enigszins in de marge van het gebeuren kwam toch nog het syndicalisme aan bod. Er bleven belangrijke discussiepunten. Moesten er al dan niet nieuwe revolutionaire vakbonden worden opgericht, mochten anarchisten in de bonden een functie waarnemen, moest de overkoepeling van de bonden op regionale of professionele basis gebeuren, welk belang mocht er aan de dagelijkse strijd worden gehecht? De discussie mocht dan al meer in de rand van het congres gevoerd zijn, in sommige opzichten waren de resoluties verrassend. De motivatie om aan de vakbeweging deel te nemen was niet louter van propagandistische aard meer zoals de orthodoxe leer het vereiste, maar tendeerde naar het revolutionair syndicalisme. De anarchistische proletariër, aldus het congres van 1904, had dezelfde economische belangen als de arbeiders van een andere socialistische gezindte. Hij had er dan ook alle belang bij zich zowel uit propagandistische overwegingen, als voor de gedeeltelijke verbetering van zijn lot, te verenigen in de strijd tegen het kapitalisme. Op die wijze werd een klassestandpunt aan onmiddellijke lotsverbetering gekoppeld en dat was toen zeker niet vanzelfsprekend.

De meerderheid van de deelnemers drukte dan ook de wens uit de anarchisten te zien toetreden tot de vakbonden of, wanneer die zich exclusief opstelden, nieuwe bonden op te richten. Deze oproep was al begin de jaren negentig gelanceerd. Nieuw was wel de plaats die er in de trant van het revolutionair syndicalisme, waarover verder meer, ook voor de onmiddellijke arbeidersstrijd werd ingeruimd. In de vakbonden dienden met name alle middelen bestudeerd die dienstig konden zijn, niet alleen om het terrein voor te bereiden voor de sociale revolutie, maar ook om een onmiddellijke lotsverbetering te bewerken. Tenslotte werd de medewerking van de anarchisten gevraagd bij de oprichting van neutrale federaties van vakbonden, alsook van een *Confédération Générale du Travail*. Deze CGT, en hier werd opnieuw een vrij

expliciet klassestandpunt ingenomen, diende in één organisatie alle verdrukten te verenigen, waarvan de gemeenschappelijke vijand het kapitalisme was.

De al vermelde brochure van Thonar werd uiteindelijk niet door de Federatie, maar door *L'Insurgé*, Thonar zelf dus, uitgegeven. Wel kwam de brochure - overigens mede door toedoen van Hénault - wat laat. Ze had ongetwijfeld diensten kunnen bewijzen in de strijd rond de uitsluitingen. Toch kon dit initiatief propagandistisch gezien tellen en niet alleen in België. De versie van 1901 was reeds in vertaling in *De Vrije socialist* van Domela Nieuwenhuis verschenen en de versie van 1904 kende verscheidene herdrukken, alsook vertalingen in het Tsjechisch, Pools en Portugees.⁷ De brochure gaf in een bestek van zestien bladzijden een vlug overzicht van de anarchistische kritiek en van hun tegenvoorstellen, teneinde alle misvattingen daaromtrent uit de wereld te helpen.⁸

De tekst verschilde in opbouw weinig van die van 1901, maar was wel grondig herschreven. Klassiek, tijdloos en universeel - althans in libertair-communistische kring - waren de kritiek op de burgerlijke maatschappij in al haar aspecten en de ontvouwing van de anarchistische toekomstmaatschappij. Meer tijds- en plaatsgebonden waren de stukjes over de anarchistische actie, het anarchisme en het reformisme, het syndicalisme.

De propaganda of de actie van de anarchisten gebeurde op verschillende manieren. Zij meenden alle middelen te kunnen aanwenden die niet in tegenspraak met hun theoriën waren, meer bepaald: 1° de integrale vorming (studiekringen, scholen, conferenties, bladen, brochures, boeken, ...); 2° de ontwikkeling van de persoonlijke waardigheid, van de geest van onafhankelijkheid en van solidariteit; 3° de directe actie, met haar tweevoudige aspect: pressie op de machthebbers en mentale voorbereiding op de revolutionaire algemene staking.

Uiteraard waren de anarchisten, in de ban van het toenmalige sciëntisme, evolutionisten. De maatschappelijke ontwikkeling kon uiteraard vertragen of versnellen. Een vertraging was niets anders dan een verstoring van het evenwicht tussen de wetenschappelijke en technologische vooruitgang enerzijds, het maatschappelijk systeem anderzijds. Deze verstoringen waren het gevolg van het optreden van behoudende krachten die belang hadden - of meenden te hebben - bij een status quo. Deze weerstand lokte noodzakelijkerwijze een reactie, een versnelling in de maatschappelijke ontwikkeling uit, die het evenwicht herstelde door de instellingen op bruuske wijze opnieuw aan te passen aan het ontwikkelingsniveau van de ideeën en de dingen. Deze bruuske bewegingen waren revoluties. De sociale ontwikkeling was een aanschakeling van - al dan niet merkbare - revoluties, de anarchisten waren

⁷ M. Nettlau (1984), 330.

⁸ G. Thonar (1904), *Ce que veulent les anarchistes. Texte adopté, à l'unanimité, par le congrès communiste-anarchiste de Charleroi 1904*, Herstal.

revolutionairen omdat ze evolutionisten waren. Meteen bleek overigens hoe verwant de analyse van de anarchisten soms was met die van de marxisten.

In verband met hervormingen leek het dat Thonar in vergelijking met zijn standpunt op het congres van 1902, dat overigens in de lijn lag van zijn ontwerp van gemeenschappelijke brochure van 1901, wat gas terug nam. Hij pleitte niet meer - althans niet woordelijk - voor anarchistische steun aan bepaalde 'reformistische' campagnes. Bleef wel het opportunistische zinnetje dat de anarchisten geen tegenstander waren van hervormingen en na een voor de rest vernietigende evaluatie van het reformisme, de nuancerende constatering dat zich op sociaal-economisch vlak steeds meer hervormingen voltrokken en dat het proletariaat daar natuurlijk enige voordelen uit kon pūren. Die voordelen zouden echter evenredig zijn met de revolutionaire energie die ervoor ingezet werd. Thonar wees ook op de opvoedende waarde van de strijd voor hervormingen die veel belangrijker was dan de hervormingen zelf. Een en ander ging misschien wel niet zo ver als de congresrevolutie, maar orthodox kon dit standpunt niet genoemd worden. Thonar leek zowel de kool als de geit te willen sparen.

Anders dan in het ontwerp van 1901 werd in 1904 wel over het syndicalisme gesproken. Opnieuw leek Thonar wat te schipperen. Hij begon met enkele bedenkingen te formuleren. In een bepaald anarchistisch milieu was de vakbeweging nog altijd omstreden en hoewel de overgrote meerderheid van de anarchistische arbeiders lid van een bond waren, vochten ze niettemin bepaalde autoritaire en weinig efficiēnte methoden van de vakbeweging aan. Thonar stelde dat voor de anarchisten de vakbond een klasse-organisme moest zijn en zich met voortdurende directe acties duidelijk op revolutionair terrein moest wagen. Een gedecentraliseerde federatie moest aan de bonden een zo groot mogelijke zelfstandigheid laten. De vereniging in een federatie moest voor de bonden een steun, geen dwang inhouden. Het aantal vrijgestelden ("le fonctionnarisme syndical") moest tot een minimum worden teruggebracht of zelfs verdwijnen. Belangrijker dan een goed gespekte vakbondskas waren de inzet en de overtuiging van de militanten.

Volgens de anarchisten met hun kennelijk onverwoestbaar optimisme, naderde onafwendbaar het tijdperk van de vrijheid. Om substantiële vooruitgang te boeken was er evenwel een gewelddadige revolutie nodig. De anarchisten bereidden nochtans geen opstanden of revoluties voor. Zij wisten dat dergelijke bewegingen niet kunstmatig in het leven konden worden geroepen, dat de gouvernementele willekeur en de kapitalistische uitbuiting de massa zouden drijven naar een gigantische algemene staking, die het voorspel van de sociale revolutie zou zijn. De anarchisten zouden de onderdrukten op deze eventualiteit voorbereiden. Op de dag zelf zouden ze overal te vinden zijn - ze zouden dan wellicht met de massa zijn samengevallen - opdat deze revolutie

vruchtbaar zou zijn, een sociale revolutie "s'effectuant dans le sens de l'expropriation capitaliste". Dat zou gebeuren "sous la poussée anarchiste".

Tot de revolutie zou uitbreken bleef de anarchisten dus nog altijd niets anders over dan zich te concentreren op bewustmaking door vorming en propaganda. De revolutie zelf bleef nog altijd iets mechanisch, endogeens, ongrijpbaars, het produkt van een abstracte, collectieve spontanēiteit. Zij liet zich wel mentaal, maar niet organisatorisch voorbereiden. De anarchisten konden de massa wel richten, maar geen organisatorische basis aan de revolutie geven. Ze konden niet op de knop drukken, maar eenmaal de revolutie gelanceerd, konden ze die in vaste banen leiden. Het was alsof een soort ideologische - kunstmatige? - kuisheid de anarchisten verbood tussenbeide te komen op het belangrijke moment dat de revolutie echt uitbrak.

Maar laten we terugkeren naar het besluit van de tekst van Thonar zelf zoals die werd aangenomen door de congressisten. De anarchisten waren niets anders dan een aantal individuen van uiteenlopende afkomst en geaardheid die min of meer gelijklopende socialistisch-anarchistische meningen vertolkten. Ze wisten dat de maatschappij zich aan het omvormen was in communistische en anarchistische zin. Dit bleek overduidelijk uit het recentste wetenschappelijk onderzoek.

De anarchist Thonar, maar bijvoorbeeld ook de sociaal-democraat Troclet in zijn polemieken met de anarchisten, voelde de behoefte propaganda en actie wetenschappelijk te legitimeren. Een broederstrijd tussen kinderen van de Verlichting? Het anarchisme was geen utopie, geen gedachtenspinsel, stelde Thonar, en dat was duidelijk een repliek op socialistische aanvallen als die van Troclet als zou het anarchisme onwetenschappelijk, utopisch zijn. De anarchisten waren de vulgarisators van de wetenschap. Ze waren daar blijkbaar heel streng in, want meende Thonar, het anarchisme formuleerde geen enkele definitieve regel, volgde de wetenschap op de voet en was dus in voortdurende beweging. En als zou blijken dat het anarchisme in strijd was met de Waarheid, wel dan zouden de anarchisten aan het anarchisme verzaaken. Geruststellend werd daar echter meteen aan toegevoegd dat het anarchisme het logische eindpunt was van de tendens naar communisme en vrijheid, waartoe de massa's instructief neigden. "C'est vers cet idéal que marche l'Humanité consciente ou - dan weer minder geruststellend - non". Een en ander komt wat verwarrend over; wetenschappelijke vulgarisatie is niet gemakkelijk en was dat zeker niet voor de opsteller en de correctoren van de brochure. De brochure besloot niettemin op overtuigende toon. De anarchistische opvattingen beloofden niet alleen niets dan voordelen voor de toekomst, maar bovendien en vooral - werd daar toch wel raadselachtig aan toegevoegd - waren ze vruchtbaar voor het heden door de onmiddellijke resultaten die zij konden.

De Groupement Communiste Libertaire

De anarchistische federatie, waarvan het principe op het congres van 1904 was aanvaard, raakte nauwelijks van de grond. Het was naar aanleiding van één van die steeds weer terugkerende financiële crises van de anarchistische pers, dat aan een organisatie een beslissende impuls werd gegeven. *L'Insurgé* had onvoldoende abonnees en de krantenverkopers waren in hun afrekeningen bijzonder nonchalant, althans volgens uitgever-beheerder Thonar. De krant boekte sowieso geen winst en kwam door de grote mijnstaking van 1905 - de meerderheid van haar lezers waren volgens haar uitgever mijnwerkers - bijzonder in verlegenheid. In juni 1905 werd de Groupe Communiste gesticht om van de uitgave van *L'Insurgé* een communistische zaak te maken. De krant was voortaan het bezit van de Groupe Communiste. Bijdragen moesten vanaf 1 juli aan de plaatselijke afgevaardigden worden gestort. De groep zou collectief instaan voor de financiering en voor de redactie van de krant. Thonar bleef beheerder. De groep wilde zich echter niet beperken tot het uitgeven van een krant; ze wilde ook de organisatie van de propaganda en de onderlinge solidariteit behartigen. In het bijzonder besliste ze de oprichting van een communistische kolonie en een libertaire school te onderzoeken.⁹

Nog de volgende maand, op 25 of 30 juli (de bronnen zijn ter zake niet eenduidig), riepen de stichtende leden een algemene vergadering bijeen die de statuten goedkeurde. Er werden nieuwe leden opgenomen en een comité benoemd. Bovendien werd besloten nog in september van het zelfde jaar te Luik een anarchistisch congres te organiseren met op de agenda: 1° de anarchistische houding in geval van oorlog, 2° de stichting van een communistische kolonie.¹⁰

Het Luikse congres greep uiteindelijk op 15 oktober plaats. Na afloop ervan was er ook een algemene vergadering van de Groupe Communiste. In de ogen van verslaggever Thonar, één zoniet de drijvende kracht achter de onderneming, was de Groupe Communiste zowat de laatste mogelijkheid die de anarchisten overbleef op vlak van organisatie nadat alle vorige pogingen vruchteloos waren gebleven. De miserabele toestand van *L'Insurgé* vormde de aanleiding. Afgezien van de kopij die sommigen instuurden was *L'Insurgé* een loutere eenmanszaak geweest. Nochtans was het voor libertairen absoluut onaanvaardbaar dat zij het beheer van een krant aan slechts één of enkele individuen overlieten. *L'Insurgé* was in een vicieuze cirkel terecht gekomen. Het gebrek aan continuïteit ten gevolge van financiële moeilijkheden tastte zijn lezerspubliek aan en dat werkte dan weer de verslechtering van de financiën in de hand.

9 *Ins.*, 1-7-1905.

10 *Ins.*, 12-8-1905.

De oproep voor de vergadering van de Groupe Communiste was overigens uitsluitend bestemd voor de kameraden die overtuigd waren van de noodzaak de anarchistische propaganda meer te organiseren. De groep zou enkel kameraden opnemen die zich bewust waren van het belang van hun taak. Dit organisatorisch concept lag duidelijk in de lijn van de gesloten groep die onder meer Thonar en Chapelier op het congres van 1901 tegenover de open studiekering van Hénault hadden verdedigd. Van de leden zou als bewijs van hun inzet ook een kleine contributie worden gevraagd.

De Groupe Communiste wilde haar positie voldoende duidelijk bepalen en nam daartoe de volgende verklaring - statuten zo men wil - aan: "Le Groupe Communiste, créé le 25 juillet 1905, se donne pour but de propager les théories communistes-anarchistes telles qu'elles sont définies d'une manière générale dans la Déclaration de principes adoptée au congrès de Charleroi, en 1904." De groep beoogde - zo werd door Thonar ter attentie van de rechterlijke macht benadrukt - een louter theoretische propaganda, evenals de nodige onderlinge hulpverlening. In de verklaring werd bovendien nog bepaald dat men slechts bij eenparigheid van stemmen werd toegelaten, dat elk lid maandelijks een bijdrage van minimum één frank moest storten en dat een lid dat met zijn betaling drie maanden ten achteren was - behalve in geval van overmacht - als ontslaggevend werd beschouwd. De aanvaarding van leden diende dus door een unanieme algemene vergadering en bijvoorbeeld niet door de afdelingen te gebeuren. Dit soort besloten centralisatie kende bij wijze van spreken zelfs de BWP niet, maar was uiteraard slechts mogelijk in kleine organisaties.

Aan de verklaring werden nog een aantal beschikkingen toegevoegd. De Groupe Communiste zou in algemene vergadering bijeenkomen telkens wanneer de situatie het vereiste of op vraag van drie afdelingen; hoe dan ook moest er ten minste één keer per jaar een algemene vergadering plaatsvinden. De afdelingsverantwoordelijken ("sectionnaires") zouden in de mate van het mogelijke om de drie maanden bijeenkomen. Zij werden verkozen door de lokale of regionale afdelingen en moesten de bijdragen innen. Tot daar de 'statuten' van de GC.

Thonar wilde duidelijk de verdenking ontlopen dat de Groupe een louter financiële constructie ten behoeve van zijn blad *L'Insurgé* was. Hij lanceerde het voorstel dat de afdelingen studiekeringen zouden organiseren. Zij moesten dan het studieprogramma verzorgen dat door hem op het congres van 1904 was toegelicht, en dat het midden hield tussen een wetenschappelijke en een socialistische vorming. Hiermee kwam hij tegemoet aan de voorstanders van de open studiekeringen, met dat verschil dat de organisatie ervan uitsluitend berustte bij leden van de GC. De studiekeringen zouden niet alleen van grote propagandistische waarde zijn, maar bovendien een recruteringsbasis vormen voor de GC.

Een leidmotief dat doorheen de pleidooien van Thonar voor de GC opdoek, was dat de groepering de anarchistische idee moest vrijwaren van de compromissen, die het engagement in andere organisaties met zich kon brengen. De kameraden die lid van een vakbond waren of die deel uitmaakten van een coöperatie zouden er regelmatig nieuwe krachten komen opdoen, de Groupe Communiste zou hen behoeden voor reformisme. Hiermee formuleerde Thonar ongetwijfeld de aanzet tot een duidelijk voorbehoud tegenover het anarchistisch engagement in de vakbeweging zoals hij dat tot dan toe had verdedigd.¹¹

Op 18 maart 1906 - verjaardag van het uitbreken van de Commune - vond opnieuw een algemene vergadering plaats. De toon van het verslag was optimistisch. De GC groeide gestadig. De organisatie had ruimschoots de ontslagen die volgens de verslaggever onvermijdelijk op het eerste enthousiasme waren gevolgd, opgevangen. Het aantal leden en afdelingen overtrof die van de beginperiode. De GC had een solidariteitscampagne opgezet die vlug en ruimschoots haar doel had bereikt. De GC had bovendien het voortbestaan van *L'Insurgé* verzekerd. Ten slotte stond de GC ook in voor de organisatie van meetings en studiekringen en de publikatie van propagandageschriften. Deze mooie resultaten, aldus Thonar, sterkten de organisatie om verder te gaan op de ingeslagen weg.¹²

Al op 22 juli 1906 vond opnieuw een algemene vergadering plaats en wel in de communistische kolonie L'Expérience in Stokkel, een gehucht van Sint-Pieters-Woluwe. De kolonie was omzeggens een jaar oud, maar bleek binnen de beweging steeds meer aan belang te winnen. Zoals de GC het anarchistisch levenswerk was van Georges Thonar, zo was L'Expérience dat van Emile Chapelier. Deze laatste situeerde zijn kolonie overigens duidelijk binnen de GC ondanks of misschien net wegens alle bezwaren van Thonar tegenover dergelijke samenlevingsexperimenten. In Stokkel werd de Groupe Communiste definitief herdoopt in de Groupement Communiste Libertaire. De motivatie daarvoor is niet duidelijk. Groupement klonk wellicht massaler dan Groupe; Libertaire werd er mogelijk aan toegevoegd om elke verdenking van autoritarisme te vermijden. Afgekort leverde dit een drieletterwoord op, GCL; dat was meegenomen in een wereldje dat draaide om CGT, BWP en noem maar op.¹³

Tijdens de vergadering van Stokkel werd de GCL nog steviger georganiseerd dan al het geval was. De statuten, inmiddels *Déclarations* en *Commentaires* genoemd, werden ter zake verder uitgewerkt. Een lid kreeg pas een lidmaatschapskaart drie maand na zijn toelating. Vooraleer een nieuw lid toe te laten dienden de afdelingen de secretaris-generaal (Thonar) op de

hoogte te brengen; die diende op zijn beurt de andere afdelingen hieromtrent te raadplegen. Deze procedure kwam blijkbaar in plaats van de unanieme aanvaarding door de algemene vergadering. Ontslagnemende leden werden verzocht hun lidmaatschapskaart terug te geven aan hun afdelingsverantwoordelijke. Wanneer dit niet gebeurde diende de SG - de secretaris-generaal, een en ander typeerde de nieuwe huisstijl - alle leden van de GCL op de hoogte te brengen. Om de infiltratie van vijandige elementen te vermijden moesten voorts alle deelnemers aan een algemene vergadering al minstens een maand lid zijn. De afdelingen die meer dan twee maanden niet in orde waren met hun bijdragen, konden geen vertegenwoordigers sturen naar de algemene vergadering. De besluiten van de vergadering werden genotuleerd en de secretaris-generaal diende desgevallend de belanghebbenden eraan te herinneren. De 'statuten' konden enkel gewijzigd worden door een algemene vergadering die een maand op voorhand werd aangekondigd. Als bescherming tegen allerhande 'kleine' vervolgingen die de kameraden ondervonden, zouden de leden met een nummer aangeduid worden.

De geslotenheid van de GCL - de activiteiten zelf echter niet - deed wat aan de geheime Spaanse anarchistische groepen of aan het samenzweerderige blanquisme denken. Het was mogelijk mede om dit te verschonen en in het algemeen om de door een en ander niet afnemende weerstand tegen de GCL af te zwakken dat aan de *Déclarations* twee inleidende bepalingen werden toegevoegd. Hoewel de leden beseften dat elke organisatie op zich slechts een betrekkelijke emanciperende waarde had, hoopten ze door de GCL de contacten tussen de kameraden in de hand te werken en op die wijze de propaganda te vergemakkelijken. Overigens bleef elk lid binnen zijn afdeling en elke afdeling binnen de GCL volstrekt autonoom. Tussen de leden bestonden enkel banden die vrijwillig waren aangegaan met het oog op de propaganda. Terzelfdertijd werd ook de restrictieve toelatingsprocedure gerechtvaardigd door te verwijzen naar de hypocrisie en de hinderlagen van de omringende kapitalistische maatschappij. De maandelijkse bijdrage werd van één op een halve frank teruggebracht.

In de *Commentaires* werden als algemene doelstellingen van de GCL de zorg voor het behoud van het integrale anarchistische ideeëngoed beklemd; het geven van een libertaire opvoeding en het verstrekken van bijstand aan haar leden werden niet minder belangrijk geacht. In het bijzonder beoogde de organisatie de gemeenschappelijke ondersteuning van de propaganda en dan vooral van de eigen pers - daar was het uiteindelijk allemaal om begonnen. Het gebrek aan coördinatie van de propaganda was een oud zeer binnen de Belgische anarchistische beweging.

L'Insurgé werd omgedoopt tot *L'Emancipateur* dat als ondertitel *Organe du Groupement Communiste Libertaire* meekreeg. De redactie werd het werk

11 *Ins.*, 21-10-1905.

12 *Ins.*, 24-3-1906.

13 *Ins.*, 16-6-1906, 4-8-1906.

van de afdeling (kolonie) van Stokkel, zeg maar Chapelier; de administratie verhuisde in principe naar Charleroi. In werkelijkheid gebeurde dat pas in oktober; zolang bleef Thonar de zaken van *L'Emancipateur* waarnemen. In elk geval was aan *L'Insurgé* als eenmansbedrijf van Thonar een einde gekomen; voor de uitgave van *L'Emancipateur* werd tussen een aantal afdelingen, in de praktijk mogelijk slechts enkele leden, een taakverdeling uitgewerkt. Communiqués van de beweging dienden aan de secretaris-generaal geadresseerd die voor de publikatie ervan moest zorgen. Indien nodig legde hij ze eerst voor aan de algemene vergadering. Alle andere kopij diende voorgelegd aan redactiesecretaris Chapelier, die zelfstandig over de publikatie ervan besliste. Hij kreeg na enige tijd een adjunct in de persoon van een andere kolonist Gassy Marin¹⁴. 'Statutair' was in een comité voorzien dat samengesteld was uit een redactiesecretaris, een bestuurder en twee adjuncten.

Door verscheidene afdelingen werden op de algemene vergadering van 22 juli aanbevelingen geformuleerd in verband met de opmaak van de krant. De krant moest op een breed publiek mikken en met een aantal vaste rubrieken werken. Ook de Brusselse *L'Homme libre* had ongeveer vijftien jaar eerder plannen in die richting gekoesterd. De rubrieken kwamen er: *Actualité* (het openingsartikel), *Coup de sifflet* (een cursiefje op de eerste pagina), *Théories*, *Bulletin politique*, *A travers la presse*, *Le mouvement ouvrier*, *Le mouvement international*, daarnaast uiteraard de traditionele *Communications*, *Réunions*, *Petite correspondance* en uiteraard ook nog de *Bulletin du GCL*.

Alvast statutair werd de structuur van de GCL duidelijk verder uitgewerkt. De verantwoordelijke van een afdeling diende behalve voor de inning en de doorstorting van de bijdragen ook in te staan voor de contacten van de afdeling met de rest van de GCL. Eventueel kon een adjunct worden gekozen die zorg droeg voor de afdelingskas en indien nodig de afdelingsverantwoordelijke verving. Een afdeling diende minstens maandelijks bijeen te komen.

De algemene kas werd gevuld met de bijdragen en giften. Zij was uitsluitend bestemd voor de financiering van de propaganda die de GCL in haar geheel aanging. De penningmeester, L. Walter¹⁵ uit Charleroi, diende elke drie maanden een financieel overzicht aan de afdelingen te bezorgen. Daarnaast beschikte elke afdeling over een eigen kas, gespekt door collecten op vergaderingen en debatten, om de eigen plaatselijke propaganda te bekostigen.

Er werden behalve het comité dat verantwoordelijk was voor de krant nog diverse comités in het leven geroepen. Zij werden telkens gevormd in de schoot van één of twee afdelingen. Op die wijze konden activiteiten meer systematisch worden georganiseerd, terwijl de bevoegdheden gespreid werden. Dergelijk systeem beantwoordde aan het principe van decentralisatie,

14 Eugène Gaspard (Gassy) Marin (°1883 Watermaal-Vosvoorde), typograaf. SAB, Pol, III, 16898 : E. Marin.

15 Walter was ook voorzitter van het revolutionair vakbondcongres van 11 en 12 juni 1905. Zie hoofdstuk VIII, *Stichting van de CGT*.

maar ook aan de praktische mogelijkheden van een bescheiden organisatie met bescheiden afdelingen.

Een comité van vijf man moest de verdediging van de leden - men zou het de rechtsbijstand kunnen noemen - op zich nemen. Met dat doel zou dit comité zich laten bijstaan door één of twee advocaten. De kosten kwamen ten laste van de centrale kas. Datzelfde comité werd ook belast met de organisatie van de solidariteit. Daarvoor diende echter een afzonderlijke kas geopend die niet door regelmatige bijdragen, maar door giften gespekt werd. Dit comité werd gevormd door leden van de afdelingen van Brussel en Anderlecht. Er werd ook besloten tot de oprichting van een bibliotheek met comité te Luik, alsook van een boekhandel met comité te Court-St-Etienne in Waals-Brabant.

Behalve enkele bepalingen over de mogelijke winsten en de ontbinding van de groepering, volgde tenslotte een significante bepaling (commentaire) in verband met persoonlijke kwesties binnen de beweging. Omdat de beweging al te vaak het toneel was van lasterlijke aantijgingen, die overigens nadelig waren voor de propaganda, werd bepaald dat de leden van de GCL geen rekening zouden houden met beschuldigingen zolang deze niet grondig waren uitgeklaard door de betrokken afdeling.

Als secretaris-generaal tenslotte fungeerde Georges Thonar die door de oprichting van de GCL verlost werd - hoopte te worden - van de zorg voor *L'Insurgé* en daardoor de handen vrij kreeg voor onder meer diezelfde GCL, maar ook voor een nog veel ambitieuzer project: een internationale anarchistische organisatie. Er werd inderdaad door de GCL beslist zoveel mogelijk afgevaardigden te sturen naar het internationale anarchistische congres dat het volgende jaar in Amsterdam zou plaatsgrijpen. Daarenboven werd Thonar gemachtigd om in contact te treden met anarchistische organisaties over de hele wereld teneinde de grondslag te leggen van een internationale anarchistische organisatie. Overigens was al ter gelegenheid van de algemene vergadering van 18 maart 1906 medegedeeld dat er een project tot oprichting van een Anarchistische Internationale ter studie lag. Deze Internationale zou om te beginnen de GCL, de Nederlandse Federatie van Vrijheidlievende Communisten, de Duitse en de Boheemse Anarchistische Federatie omvatten. De Nederlandse Federatie had de GCL ter gelegenheid van haar algemene vergadering overigens laten groeten; eerder al op het congres van 1904 waren er Nederlanders en Duitsers aanwezig geweest. Bovendien zou Christiaan Cornelissen al in het eerste nummer van *L'Emancipateur* de bedoeling van de Nederlandse Federatie uit de doeken doen.¹⁶

Na afloop van de algemene vergadering van 22 juli 1906 richtte de GCL een zeer warme oproep tot de libertaire communisten die zich, hoewel ze niet wars waren van organisatie, nog niet hadden aangesloten bij de groepering. De organisators waren blijkbaar van mening dat er binnen het anarchistische

16 *Em*, 11-8-1906.

wereldje nog reserves konden worden aangeboord. Het doel, alle kameraden te verenigen die samen wilden werken aan de verspreiding van het anarchistische gedachtegoed, was nog niet volkomen bereikt, maar men was toch al goed op weg. De organisatie stond zover dat ze in staat was een grootscheepse propagandacampagne aan te vatten. De organisatie deed in niets afbreuk aan de principes van Reclus, Kropotkin en noem maar op. De initiatiefnemers waren libertaire communisten die het niet meer konden aanzien hoe traag de anarchistische gedachte doordrong, terwijl nochtans de gebeurtenissen in Rusland veelbelovend waren. Zij beseften hoe organisatie tussen de anarchisten die banden kon smeden waarzonder alle overtuigingen dode letter bleven. De GCL bewees ook dat de anarchisten geen systematische "désorganiseurs" waren, zoals al te vaak werd beweerd. Men mocht zich niet blind staren op het woord organisatie. Elk lid bleef autonoom in zijn afdeling. Overigens was de bijdrage van een halve frank eigenlijk facultatief, afhankelijk van ieders mogelijkheden, bedoeld om tot op zekere hoogte de inkomsten te kunnen ramen. Het redactiecomité was niet door stemming, maar op een praktische wijze, inspeland op de talenten van sommige kameraden, en met ieders goedkeuring samengesteld.¹⁷

In een soort verweerschrift tegen de kritieken op zijn organisatie zou Thonar twee jaar later beweren dat de organisatie gestart was met een dertigtal leden en dat ze uiteindelijk een honderdtal leden telde. Die aantallen lijken alvast overeen te stemmen met de grootte van de lidmaatschapsnummers die opduiken in het *Bulletin du GCL*. Op het anarcho-communistisch congres van 1904 waren ook een honderdtal aanwezigen geweest, op het algemeen-revolutionair congres van 1902 ongeveer honderdvijftig. Waarschijnlijk groepeerde de organisatie een belangrijke minderheid van de (enkele honderden) abonnees van *L'Insurgé*, een belangrijke minderheid ook van de ruimere groep van revolutionairen. Het toch betrekkelijke aandeel én dito invloed van de GCL binnen het toenmalige anarchistische wereldje bleek ook uit het gelijktijdig met *L'Emancipateur* verschijnen van diverse andere bladen: *L'Affranchi* van Fraigneux te Brussel, *L'Éducateur* te Verviers en het Brussels-Antwerpse *Opstanding*. Blevten buiten de organisatie: de anarcho-communisten die vasthielden aan de orthodoxie van de minimale organisatie en zeker de individualisten¹⁸, minder allicht de anarcho-syndicalisten. Zoals we verder zullen zien waren heel wat leden van de GCL actief in de revolutionaire vakbeweging. Het toenemend integrisme van Thonar en het ongeduld van sommige syndicalisten maakten van deze groep echter voor de GCL een wankel basis om op te bouwen.

Inzake de spreiding van de groepen beschikken we enkel over wat ruwe, soms verwarrende gegevens - zoals vaak uit anarchistische bron! Overigens

17 *Ins*, 4-8-1906.

18 Max Borgueil bijvoorbeeld was een in anarchistische kringen bekend niet-lid.

zeggen die maar weinig over de activiteit van de groepen. De GCL was in de zomer van 1905 van start gegaan met afdelingen in Stokkel (Sint-Pieters-Woluwe), Charleroi en Luik. Nagenoeg een jaar later bestonden er bovendien nog afdelingen (of ze waren er in oprichting) in Brussel, Seraing, Flémalle, Fléron, Verviers, Namen, Courcelles (bij Charleroi), Court-St-Etienne (Waals-Brabant), Couvin (Naamse Ardennen), alsook te Gent, Antwerpen en Mechelen. Dat was althans de stand van zaken, die Thonar op 1 september 1906 gaf in het *Bulletin du GCL* dat hij in *L'Emancipateur* verzorgde.¹⁹

Slechts enkele afdelingen nochtans gaven vanaf augustus min of meer regelmatig data van vergaderingen door voor het *Bulletin du GCL*: Court-St-Etienne, Flémalle, Luik, in het begin ook Charleroi, Brussel, Anderlecht (maar niet opgenomen in Thonars overzicht van 1 september). Stokkel was als kolonie uiteraard een geval apart; daar zagen de kameraden elkaar dagelijks. In Luik vond naast de vergaderingen van de afdeling ook een regionale vergadering plaats. Halfweg oktober 1906 werd aan het lijstje in *L'Emancipateur* nog een aantal plaatsen toegevoegd, zij het enkel met vermelding van een afdelingsverantwoordelijke (en dus niet van data van vergaderingen): Bascoup-Chapelle (in de Centre, blijkbaar een nieuwe afdeling), Couvin, Courcelles, Bosvoorde (de nieuwe vestigingsplaats van de kolonie). De kameraden van Seraing, Sprimont (waarvan al in juni gezegd was dat er een afdeling in oprichting was, hoewel ze niet werd opgenomen in het overzicht van 1 september) en Ougrée (bijkomende afdeling in oprichting?) werden aangemoedigd hun afdeling definitief op gang te brengen. Van Courcelles en Couvin werd op dat ogenblik hun ledenlijst en van andere afdelingen dan weer de naam van hun verantwoordelijke gevraagd. Vanaf dat ogenblik werden overigens enkel nog data van vergaderingen opgegeven voor Luik, Flémalle en Court-St-Etienne. In de loop van november werd aan het lijstje van afdelingen dan toch Sprimont toegevoegd (met opgave van een afdelingsverantwoordelijke, maar niet van data van vergaderingen) toegevoegd; begin december gebeurde dit ook voor Moeskroen. Voor het Luikse bekken moeten we tenslotte nog de niet gegroepeerde leden uit Herstal en Jemeppe vermelden.

Door de stopzetting van *L'Emancipateur* ontbreekt vanaf 1907 vrijwel alle informatie over de plaatselijke activiteiten en deze was al zo karig. Van de vijftien afdelingen die Thonar op 1 september 1906 als bestaande of in oprichting vermeldde, ontbraken er dus uiteindelijk diverse in het periodieke overzicht in het *Bulletin*. Verviers ontbrak, Seraing, Fléron, Namen, maar ook Vlaanderen ontbrak nagenoeg volledig (Antwerpen, Gent, Mechelen). Bijkomend ten aanzien van de lijst van Thonar waren er 'randgeval' Moeskroen, alsook Bascoup-Chapelle en Anderlecht. Twaalf afdelingen kregen zo uiteindelijk een officiële vermelding in het *Bulletin* die meestal enkel de naam van

19 *Ins*, 21-10-1905, 24-3-1906, 4-8-1906; *Em*, 1-9-1906.

een verantwoordelijke of contactpersoon bevatte. Men kan vermoeden dat de organisatie nogal wat papieren afdelingen telde. In zijn verslag over de beweging in België op het internationaal congres in augustus 1907 noemde Thonar als meest actieve groepen: Luik, Court-St-Etienne, Flémalle en Charleroi.

De afdelingen die data van vergaderingen opgaven, bleken zich ook het stiptst te kwijten van de afgesproken taken. De boekhandel die in de schoot van de afdeling Court-St-Etienne fungeerde, pakte al van het eerste nummer van *L'Emancipateur* in augustus uit met een aankondiging dat alle boeken of brochures over sociologie, alsook alle libertaire bladen in de boekhandel verkrijgbaar waren. Daarbij genoten de leden van de GCL korting. De aankondiging bleef na enkele nummers achterwege, maar werd - ditmaal samen met een fondslijst - begin november hernomen. De boekhandel werkte alleszins nog in de zomer van 1908 en dat was één van de veren die de GCL volgens Thonar op haar hoed mocht steken.

De Luikse afdeling die belast was met het opzetten van de bibliotheek, liet zich evenmin onbetuigd en deed in *L'Emancipateur* een oproep voor bijdragen of boeken. In de centrale kas was daar blijkbaar geen geld voor beschikbaar. Men kan de verantwoordelijken enige zin voor creativiteit niet ontzeggen. Er werd een systeem van reizende bibliotheek uitgewerkt waarbij enkele koffers volgens een bepaalde, getimede reisroute de diverse afdelingen aandeden. Einde september kon het eerste koffertje met boeken vertrekken. Het aanbod bestond uit anarchistische klassiekers als Peter Kropotkin en John Henry Mackay, de geschiedenis van de Commune van Lissagaray, ooit "la chanson de geste du prolétariat" genoemd, literair werk van de naturalisten Emile Zola en Eugène Brieux, en tenslotte *Force et matière (Kraft und Stoff)*, het hoofdwerk van de materialistische filosoof Ludwig Büchner die een grote invloed had in kringen van vrijdenkers.

Al in september werden de afdelingen die bij de uitvoering van hun bijzondere taken in gebreke bleven, door secretaris-generaal Thonar op de vingers getikt. Flémalle en Seraing werden aangemaand werk te maken van de antimilitaristische propaganda en van de hulpverlening aan de talrijke deserteurs. Daarmee wilde men onder meer vermijden dat steeds weer op dezelfde mensen een beroep werd gedaan. Concrete gegevens over een werking ter zake ontbreken, maar het gaat hier over een terrein waar geheimhouding bij uitstek nodig was. In zijn reeds vermelde verweerschrift gewaagde Thonar van niet weinig deserteurs die men had opgevangen.

Ook van Brussel en Anderlecht die de kas voor onderlinge hulp en bijstand moesten organiseren, werd een grotere inspanning verwacht. Einde september werd in *L'Emancipateur* een intekenlijst voor het Comité d'Appui Mutuel (CAM) geopend. De CAM begon in oktober ook effectief te werken. De kas organiseerde, enigszins gescheiden van de eigen bijstand, een solidariteitsactie voor de uitgesloten van Verviers - het was de tijd van de grote

lock-out van Verviers. Ondertussen werd ook de GCL belaagd door de fles-trekkers: een Duitser die de nodige aanbevelingsbrieven had meegekregen, werd helaas te laat vanuit zijn moederland als oplichter gesignaleerd. Ook in zijn balans van juli 1908 merkte Thonar op dat de GCL had toegelaten in geval van nood binnen de acht dagen honderd frank bijeen te brengen. Financiële verrichtingen van dergelijke omvang hebben we in het *Bulletin* niet gevonden, maar allicht was ook hier enige discretie geboden. De vraag blijft in hoeverre de 'georganiseerde' steunverlening van de GCL zich onderscheidde van de ad hoc-acties van vorige jaren.

Teloorgang van de GCL

Hoe was het inmiddels *L'Emancipateur*, het blad van de organisatie, afgegaan? De situatie was verbeterd, maar nog niet volledig opgeklaard, luidde het einde september 1906. Dat bleek overigens ook uit de oproep aan de leden om tijdig hun contributie te betalen. Intekenlijsten voor krant, bibliotheek, kolonie en steunfonds dongen onder het hoofdje *Nos souscriptions* om de gunsten van de weinig bemiddelde lezer. De centrale kas die met bijdragen werd gespekt, volstond blijkbaar niet om het tekort van de krant bij te passen en dat was nochtans de eerste beweegreden voor de oprichting van de GCL geweest. Einde oktober bleek *L'Emancipateur* in de nesten te zitten. De afdelingen werden gevraagd om elk de verkoop van een twintigtal exemplaren op zich te nemen, maar om ook nieuwe abonnees te werven, feesten te organiseren ten voordele van het blad en aan de intekenlijsten te denken. *L'Emancipateur* was al te weinig de zorg van de afdelingen geweest. De GCL had haar energie tot dan toe vooral in dienstverlening gestoken en de solidariteit uitstekend in praktijk gebracht, maar nu werd het tijd om in de eerste plaats aan de propaganda voor het blad te denken. Meteen werd er ook op gewezen dat de ontvangsten uit bijdragen in weerswil van het groeiend aantal leden stationair waren gebleven, terwijl de facultatieve financiële inspanningen ten goede waren gekomen aan diverse - meer concrete? - acties van de GCL. De middelen ontbraken nochtans niet, het was aan de kameraden om ze bijeen te brengen. Zij mochten niet vergeten dat het blad de spil van de propaganda vormde. Respons bleef uit. Begin december werd opnieuw de rekening gemaakt. Met zijn driehonderd abonnementen bleef het blad niets anders over dan zijn formaat te verkleinen.

Financieel bleek de oprichting van de GCL de eigen anarchistische pers weinig soelaas te brengen en daar was het nochtans allemaal om begonnen. Redactioneel leek de poging om de zaak te 'collectiveren' beter te lukken, ware het niet dat persoonlijke tegenstellingen binnen de kolonie - er was voor dat soort toestanden niet voor niets door de GCL in een specifieke statutaire

bepaling voorzien - ook deze zaak hypothekeerden. Het problematische vertrek uit L'Expérience van een kolonist, Schouteten²⁰, vormde voor de 'bevriende' anarchistische pers *Jean misère* en *L'Affranchi* stof voor kritiek op de kolonie en haar animator Emile Chapelier. Een en ander werd gretig overgenomen door enkele klerikale dagbladen en was hen mogelijk even gretig doorspeeld. Bij dit alles werd *L'Emancipateur* bijna vanzelfsprekend de spreekbuis van de belaagden. Een en ander was niet naar de zin van andere afdelingen. Toen Brussel erop aandrong het incident verder buiten de kolommen van *L'Emancipateur* te houden en bovendien alle persoonlijke afrekeningen te vermijden, sloten Luik en Charleroi zich daarbij aan; het blad moest bovendien meer de spreekbuis van de GCL zijn dan het huisorgaan van de kolonie.

Op hun vraag zou Thonar, die behalve secretaris-generaal ook drukker was, in de kop de ondertitel *Organe du Groupement Communiste Libertaire* meer benadrukken ten nadele van het redactieadres dat het adres van L'Expérience was. Een afdeling kon haar bedenkingen verder via de secretaris-generaal aan de andere afdelingen voorleggen. In een poging de gemoederen te bedaren voegde Thonar eraan toe dat uit ingewonnen inlichtingen bleek dat de moties met betrekking tot het blad, geen enkele blaam aan het adres van de redactie bevatten, maar enkel suggesties om de propaganda op te voeren. Overigens was het blad maar toevallig - met de aanvallen op de kolonie - speciaal aandacht aan L'Expérience gaan besteden. Hoe dan ook, op de zaak Schouteten entte zich ongetwijfeld ook een tegenstelling van ideologische of op zijn minst genomen tactische aard, met name over de wenselijkheid van communistische experimenten als L'Expérience. Zowel de afwikkeling van de oorspronkelijke kwestie als het dispuut over de redactionele lijn dat erop volgde, werd open en bloot in de kolommen van *L'Emancipateur* verslagen.

Deze tegenstellingen én de publiciteit errond zullen de GCL ongetwijfeld geen goed gedaan hebben. Statutaire bepalingen bleken geen einde te kunnen maken aan de persoonlijke tegenstellingen binnen het anarchistische wereldje. In de loop van november nam Chapelier ontslag als redactiesecretaris, officieel om praktische redenen. Zijn adjunct Gassy Marin nam ook al om praktische redenen ontslag, maar voegde er veelbetekenend aan toe dat hij niet bereid was de moeilijkheden die Chapelier had ondervonden, te trotseren. Meteen zag Thonar zich weer de facto tot redactiesecretaris gepromoveerd. Uit de schaarse antwoorden op een kleine enquête bleek dat de afdelingen van Sprimont, Flémalle en Charleroi Fuss en Thonar de plaas van Chapelier en Marin wilden zien innemen. Beiden gaven echter belet; Thonar kondigde zelfs aan tegen de volgende algemene vergadering het secretariaat van de GCL op te willen geven. Over de vraag of

20 Niet te verwarren met W. Schouteten, die onder meer bestuurder was van *Opstanding* (meer over hem in *De Belgen in Amsterdam*).

er binnen de kortste keren een algemene vergadering diende bijeen te komen, waren de meningen verdeeld. Onder meer Thonar vond dit een te kostelijke onderneming; de zaken konden gemakkelijk per correspondentie worden geregeld.

Op 1 december 1906 verscheen het laatste nummer van *L'Emancipateur*. Thonar ging niet door met de publikatie ervan. Nieuws over de GCL vond men nog sporadisch in het bescheiden *Bulletin de l'Internationale Libertaire* dat hij sinds oktober 1906 ter voorbereiding van het internationaal anarchistisch congres van 1907 uitgaf, en in het al even bescheiden *L'Effort*, dat in de zomer van 1907 enkele nummers haalde. De GCL was in de eerste plaats in het leven geroepen om zijn krant *L'Insurgé*, die toch al een aantal jaren de traditie van *Le Réveil des travailleurs* voortzette, uit de moeilijkheden te helpen. Na verloop van tijd meende Thonar de zorg voor de krant aan de GCL te kunnen delegeren, waardoor hij dan de handen vrij kreeg voor het secretariaat van de GCL als dusdanig en van daaruit ook voor de oprichting van een Anarchistische Internationale. Alvast wat de pers betrof, bleek de basis die met de GCL was gelegd, ontoereikend. *L'Insurgé* had een naar Belgische anarchistische maatstaven uitzonderlijke staat van verdienste. Dit blad, waarom het oorspronkelijk allemaal begonnen was, overleefde evenwel de verdere organisatorische ontwikkeling van de GCL niet. Als mislukking was dit aanzienlijk.

Hoe verging het de GCL zelf? De berichtgeving die men in het *Bulletin de l'Internationale Libertaire* over de activiteit van de GCL in 1907 vindt, handelde uiteraard over de voorbereiding van het congres van Amsterdam, waarover verder meer. Er was nog sprake van veertien afdelingen, maar enkel Luik leek activiteiten met het oog op het Amsterdamse congres te ontplooiën. Wel zou ten laatste in mei een algemene vergadering te Luik hebben plaatsgevonden. Voor 21 juli was te Brussel een nieuwe algemene vergadering gepland.²¹ In *L'Effort* vonden we echter geen spoor van deze bijeenkomst, wel integendeel. Nog geen twee weken voor de bewuste dag werd een mededeling van secretaris-generaal Thonar afgedrukt waarin deze constateerde dat de meeste afdelingen geen teken van leven meer gaven. Elke afdeling werd verzocht zo vlug mogelijk op de volgende vragen te antwoorden: 1° bestaat uw afdeling werkelijk, vinden er vergaderingen plaats, wanneer, heeft zij nog andere activiteiten; 2° stort men bijdragen; 3° moet er op 4 augustus te Brussel een algemene vergadering plaatsvinden en zal uw afdeling er vertegenwoordigd zijn; 4° wilt u de bibliotheek voortzetten, wie zou dan uw contactpersoon zijn, beschikt u over één van de koffertjes? Het secretariaat had blijkbaar alle voeling met de basis verloren.²²

21 *Bulletin de l'Internationale Libertaire*, 2-1907, 5-1907.

22 *L'Effort*, 11-7-1907.

Op 4 augustus, nauwelijks enkele weken voor het internationale congres waar Thonar zich zo voor had ingezet, greep te Brussel de laatste algemene vergadering van de GCL plaats. Alle vertegenwoordigde afdelingen - hoeveel er dat waren, weten we niet - spraken er zich uit voor de ontbinding van de GCL om reden van "la tendance centraliste constatée après expérience". Zo berichtte Emile Chapelier in *Le Communiste*, het blad van de kolonie L'Expérience. Toch zou de GCL, nog steeds volgens Chapelier, door de kameraadschappelijke banden tussen de oud-leden, in feite "onder federatieve vorm" blijven voortbestaan. De oude beginselverklaring die sommigen als een soort reglement beschouwden, werd opgeheven. De bibliotheek bleef rondreizen. Er zou een permanente kas komen voor de verdediging van de vrijheid van meningsuiting, die op vrijwillige basis gefinancierd zou worden. Indien nodig zou men manifesten de wereld insturen en meetings organiseren, zowel over nationale als internationale aangelegenheden.

Tenslotte ging de vergadering na een lange discussie volledig akkoord om voortaan actief deel te nemen aan de vakbeweging en dit op twee manieren. In het algemeen moesten de anarchisten lid worden van een vakbond en er de directe actie propageren. Maar evenzeer moesten zij collectief, als anarchistische federatie, telkens de omstandigheden het vereisten, van zich laten horen. Veel meer dan een intentieverklaring was dat niet. De beoogde samenwerking was weinig systematisch. Van een of andere collectieve steun aan de eigen pers, een noodzaak die al jaren werd aangevoeld, werd niet meer geëist. Onverwoestbaar optimistisch besloot Chapelier zijn verslag met de opmerking dat de vergadering voor de Belgische Franstalige anarchisten het vertrekpunt was van een intense propaganda.²³ Voor Thonar, die de GCL als één van de initiatiefnemende organisaties van het internationaal congres naar voren had geschoven, was deze ontbinding slechts enkele weken voor Amsterdam feitelijk een tweede grote mislukking. Dit nam niet weg dat voor het eerst sinds lange tijd opnieuw een internationaal anarchistisch congres bijeenkwam.

Nog versaaide Thonar niet. In het najaar van 1907, nauwelijks enkele maanden na het opnieuw lanceren van zijn bloedeigen *L'Insurgé*, gaf hij ook de intentie te kennen de GCL wederom te willen op gang brengen. Na zijn internationale avontuur kon hij zich weer op een nationale anarchistische loopbaan storten. Als er nog kameraden waren die zich beriepen op de GCL, die in die richting wilden voortgaan, dan nodigde hij ze meteen uit om er mee te herbeginnen. Bij gebrek aan kameraden die er zo over dachten, vroeg hij toch de toelating om zich - hij en enkele anderen - van de naam GCL te mogen bedienen. Zij hadden daar twee redenen voor. Ten eerste paste de naam uitstekend bij hun opzet. Ten tweede wilden ze vermijden dat kameraden zich nog op de GCL zouden beroepen zonder "onze" overtuiging te delen. Thonar

23 *Le Communiste*, 17-8-1907.

cum suis wilden zich niet laten opslorpen door de syndicale actie, maar ze wilden ook niet geïsoleerd blijven. Dat was ook het opzet bij de oprichting van de GCL in 1905 geweest. Thonar wou het idee van een anarchistische organisatie niet laten vervagen. Reacties bleven niet uit. Court-St-Etienne antwoordde dat het nooit had opgehouden te bestaan en dat het hoopte spoedig te kunnen bijeenkomen om te praten over een heroprichting van de GCL.²⁴

Het antwoord van Henri Fuss²⁵, oud-verantwoordelijke van de Luikse afdeling waarmee Thonar op dat ogenblik in *L'Insurgé* in een heus debat over het syndicalisme was gewikkeld²⁶, was echter scherp. Die arme GCL was dood; inderdaad, ze was doodgegaan van niets te doen zoals elk organisme door inactiviteit stilletjes afsterft. Maar meteen verzon Thonar het om het "IDEE" van de GCL te willen bewaren, het idee dat in hem, Thonar, was belichaamd. Ingaan op de gril van Thonar om zich GCL te noemen, zou tot een onzinnige toestand leiden: een poging tot organisatie voor heel België met als vertrekpunt een individu dat bij voorbaat elkeen die niet van zijn strekking was, uitsloot. Thonar decreeteerde dat hij de kritiek van sommige kameraden die de GCL te centralistisch vonden, van generlei waarde beschouwde. In vergelijking met wat hij nu voor ogen had, was de GCL inderdaad helemaal niet centralistisch geweest. Het was onduidelijk dat een geïsoleerde kameraad - zelfs al vond hij enkele medestanders - zich een titel toeëigende die een landelijke organisatie deed vermoeden, en zo als het ware voor België het monopolie van het georganiseerd anarchisme verwierf. Een anarchistische organisatie werd niet bij decreet opgericht, niet centraal door een individu of een groepje heropgebouwd. Dat moest Thonar die zich zo graag opstelde als de behoeder van de anarchistische beginselen, toch weten. Alle verklaringen of titels ten spijt, kon een werkelijk algemene organisatie van de anarchisten maar het produkt zijn van een federalistisch proces, van de vrije federatie van lokale en regionale groeperingen. Formele organisaties die louter bij naam bestonden, waren nonsens. Dat *L'Insurgé* zoals andere bladen als tussenstation tussen de Belgische anarchisten en het internationaal bureau van Londen wilde dienen, was zeer goed. Maar het was allerminst nodig dat

24 *Ins.*, 27-10-1907, 9-2-1908.

25 Henri Fuss(-Amoré) (°1882 Schaarbeek-1964 Brussel), telg uit een familie van vooraanstaande juristen. Fuss verloor op tienjarige leeftijd zijn beide ouders; zijn oom Paul Janson werd zijn voogd. Ongetwijfeld mede onder invloed van zijn politieke overtuiging onderbrak Fuss zijn ingenieursstudies aan de Luikse Universiteit om typograaf te worden. Omstreeks 1910 vertrok hij naar Parijs waar hij met succes rechten volgde. Na de Eerste Wereldoorlog, waarin hij oorlogsvrijwilliger was, wachtte hem een steile carrière in het Ministerie van Arbeid. Tijdens de Tweede Oorlog was Fuss actief in de weerstand en betrokken bij de voorbereiding van het zogenaamde sociaal pakt. Secretaris-generaal Joseph Bondas van het Belgisch Vakverbond, oud-tegenstrever uit zijn Luikse revolutionaire periode, was daarbij een gesprekspartner. In 1944 werd Fuss secretaris-generaal van het Ministerie van Arbeid. Over Fuss die zich ontpopte tot een toonaangevende figuur binnen de revolutionair-syndicalistische beweging meer in de volgende hoofdstukken. S. De Coster (1978), *Fuss, Henri*, in: *BN, Supplément*, XII, 300-304; R. Hemmerijckx (1990), 372, 389, 392, 394, 421; SAB, Pol, BE, 16870; H. Fuss.

26 Zie begin hoofdstuk IX.

de redacteur van *L'Insurgé* zich daartoe van de naam GCL bediende. Fuss alludeerde op een belangrijk motief voor de heroprichting van de GCL, namelijk de blijvende internationale ambities van Thonar.²⁷

Vanuit Charleroi gingen stemmen op in dezelfde zin. Fuss stond met zijn mening niet alleen. Thonar van zijn kant kreeg weinig respons op zijn oproep, maar stelde in juli 1908 koppig voor om de afdelingen van Luik en Court-St-Etienne opnieuw in het leven te roepen. Men moest op de oude grondslag verder werken. Vooral moest men strikt de hand houden aan de voorwaarden van het lidmaatschap. De smalle basis waarop men opnieuw moest beginnen, verhinderde Thonar niet een kleine benoemingstrein op gang te brengen: een secretaris-generaal, een penningmeester, een redacteur en een administrateur dienden eerstdaags te worden benoemd. De statuten waren aan een heruitgave toe; er diende een oproep aan gelijkgezinden gelanceerd en daarna kon eventueel een algemene vergadering plaatsvinden.²⁸ Het was alsof er niets gebeurd was. Megalomanie of anarchistische verenigingitis?

In Brussel was uit de groep rond de voormalige kolonie L'Expérience van Stokkel de Groupe Révolutionnaire de Bruxelles gegroeid, waarin een nieuwe generatie anarchisten was aangetreden. Niemand minder dan Victor Serge²⁹, die naam zou maken als Russische revolutionair en schrijver, reageerde namens de groep op de laatste intentieverklaring van Thonar. De GCL die Thonar wilde heroprichten had in het verleden niet voldaan; daarom was de GCL in augustus 1907 eensgezind ontbonden, stelde Serge in *L'Insurgé*. De Groupe Révolutionnaire wou van geen statuten of reglementen weten. Die waren in strijd met de beginselen en maakten de reproductie mogelijk van de misbruiken die ze op alle domeinen bestreed. Dit wilde niet zeggen dat ze niet voort wou samenwerken in de dagelijkse strijd. Het meningsverschil betrof enkel de organisatie en mocht een verdere goede verstandhouding niet in de weg staan. Meteen kondigde Serge ook de stichting aan van een Fédération Anarchiste die - essentieel praktisch - erop gericht zou zijn de inspanningen te coördineren van allen die wilden aansluiten, om door samenwerking de propaganda op te voeren. Een oproep in die zin was eerder al in het Brusselse blad *Le Communiste* verschenen, alsook de positieve reactie erop vanwege de groepen van het Centre, Charleroi en Dolhain.³⁰

Grootmoedig, superieur repliceerde Thonar dat de doelstelling die de nieuwe Fédération vooropstelde, sinds jaren zijn belangrijkste oogmerk vormde, alsook dat zijn oproep enkel gericht was aan de voorstanders van een organisatie genre GCL. Hij wou een groep vormen - verklaarde hij aan de

woordvoerder van de Groupe Révolutionnaire - die zuiver anarchistisch was en die uitsluitend beproefde kameraden omvatte en geen stillen, flessentrekkers, dronkaards, dollemannen of anarchisten van naam. Daartoe dienden de strenge toelatingsvoorwaarden. Wat de verplichte bijdragen aanging, die waren een toetssteen voor het engagement. Het was duidelijk dat iemand die geen plausibele redenen had om niet te betalen, niet deugde voor de propaganda; hij werd dan ook graag afgestaan aan het "burgerlijk verkeer". Hoe kon men op dergelijke tactiek kritiek hebben, zo vroeg Thonar zich af. Zoiets kon enkel verklaard vanuit het belachelijke verbalisme dat nog in sommige anarchistische kringen heerste en dat tot extravagantie en incoherentie leidde. Men verwierp de bijdrage omwille van de anarchistische orthodoxie en liet zijn kranten te gronde gaan; men weigerde het lidmaatschap te reglementeren, maar achter de schermen liepen ondertussen voortdurend geruchten dat deze of gene een flessentrekker was. Vanuit de anarchistische orthodoxie moest men Serge trouwens het recht ontzeggen om in naam van zijn groep te schrijven.

Er was niets anti-anarchistisch aan de GCL. Die organisatie was gebaseerd op vrijwillige toetreding en was wars van dwang. Als men op basis van de regels van de GCL de stichting van een vogelpikvereniging zou voorstellen, zou niemand protesteren. Menig kameraad met kritiek op de GCL aanvaardde in zijn vakbond voorwaarden die heel wat draconischer waren, "mais du moment qu'il s'agit d'anarchisme, - en vertu de ce verbalisme que je signalais - les camarades sortent de la vie pour entrer dans l'absolu." Ofwel wilde men zich organiseren ofwel niet. Indien wel, was men verplicht, om praktisch te zijn, een lokaal te zoeken, een vergaderuur te bepalen, een secretaris en een penningmeester te benoemen, en bijdragen te innen. Daar was geen ontkomen aan. "L'anarchisme se trouve dans l'action du groupe." Hoe sympathiek het initiatief van de Brusselaars ook leek, door haar amorfe opstelling was de Groupe Révolutionnaire blootgesteld aan de kwalen van groepen die open stonden voor Jan en Alleman, voor alle opvattingen, voor alle afwijkingen. Toch kon ook de groep dienen - voegde hij er weinig bescheiden aan toe - als wachtkamer voor de GCL. Deze moest een stevige organisatie worden, die niet stond of viel met een leider, geen troep mussen die bij het minste revolverschot uit elkaar stoven, zoals eerder het geval was geweest. Van de GCL moesten deel uitmaken alle overtuigde, toegewijde en geschikte kameraden die voorstander waren van een systematische, efficiënte, aanhoudende propaganda van het integrale anarchisme.³¹

Prompt verscheen in hetzelfde nummer van *L'Insurgé* een verkorte versie van de vroegere *Déclaration* van de GCL onder de droge titel *Statut*. Veelbetekend werd aan Groupement Communiste Libéraire "de Belgique, Affilié à l'Internationale Anarchiste" toegevoegd. Van haar kant liet de Groupe

27 *Ins*, 9-2-1908.

28 *Ins*, 23-2-1908, 12-7-1908.

29 Victor Kibaltchitch alias Le Rétif alias Victor Serge (°1890 Brussel - 1947 Mexico) J. Maitron (1964), *De Kibaltchiche*, P. Delwit en A. Morelli (1991); SAB, Pol. III, 16974. V. Kibaltchitch.

30 *Ins*, 26-7-1908; *Le Communiste*, 11-7-1908, 25-7-1908.

31 *Ins*, 26-7-1908.

Révolutionnaire de Bruxelles er ook geen gras over groeien. Begin augustus 1908 werd in *Le Communiste* de oprichting van de Fédération Anarchiste gemeld. Ook het programma werd afgedrukt. *L'Insurgé* nam zowel dit programma, als de voorafgaande, intussen al wat gedateerde oproep over. De Fédération Anarchiste de Belgique werd gevormd door de vrije toetreding van de groepen; zij had geen statuten, reglement of comité. Zij had enkel tot doel het solidariteitsprincipe ook op het vlak van de propaganda toe te passen. Zij wou aan geïsoleerde kameraden de nodige propagandamiddelen verschaffen. Vragen om hulp zouden per post of via de kranten worden geregeld. Kameraden of groepen konden toetreden door heel eenvoudig hun adres aan de reeds aangesloten groepen mee te delen. Tot zover het programma. In de oproep tot oprichting was eerder al de noodzaak aan samenwerking onderkend voor aspecten van de propaganda en de actie die de krachten van de groepen overstegen. De samenwerking zou vooral efficiënt zijn voor de verspreiding van de anarchistische publikaties en voor de hulp aan vreemde kameraden, deserteurs en andere. Een behoefte aan collectief naar buiten treden, bleek uit het verzoek aan de groepen om in de mate van het mogelijke op al hun drukwerk de naam van de Fédération toe te voegen. Vier groepen sloten zich dadelijk aan: de Brusselse Groupe Révolutionnaire, de Groupe Anarchiste Communiste van Charleroi, de Groupement Socialiste Anarchiste du Centre en de kring L'Emancipation van Dolhain (nabij Verviers).³²

In november bleken daar nog vier groepen bijgekomen: de Vrije Groepen van Gent en Antwerpen, de Groupe Anarchiste van Gilly en die van Seraing. Daarmee overvleugelde de Fédération Anarchiste ongetwijfeld de Groupement Communiste Liberaire waarvan de enige tekens van leven bestonden in een regelmatig terugkerende 'advertentie' met de verkorte statuten en de vermelding dat geïnteresseerden in contact konden treden met secretaris-generaal Jules Hermans (Court-St-Etienne) of voor de provincie Luik met Thonar; aan deze aankondiging werd een fondslijst toegevoegd van de Service de librairie (Court-St-Etienne). Toch opvallend voor de Fédération was de uitdrukkelijke vermelding van contactadressen voor de Antwerpse en Gentse Vrije Groepen, waar voor de GCL anno 1906 Antwerpen en Gent af en toe in een loutere opsomming van de aangesloten afdelingen, maar nooit in het periodiek activiteitenverslag (voor veel afdelingen niets anders dan een loutere vermelding van een contactpersoon) in het *Bulletin du GCL* figureerden. De contactpersoon binnen de Fédération voor Antwerpen, Denis De Swert³³, was toen overigens uitgever-beheerder van *Voorwaarts. Orgaan der Vlaamsche*

³² *Le Communiste*, 8-8-1908; *Ins.*, 9-8-1908.

³³ Denis (of Dony) De Swert (*1877 Antwerpen). SAB, Pol, BE, 16959: D. De Swert. Zie ook hoofdstuk IX, *In de metropool. Intellectuelen en proletariërs.*

Vrije Groepen, dat tot een eind in 1909 verscheen. Voor Gent was J. Janssens³⁴ contactpersoon.³⁵

De Fédération was grotendeels uit een zelfde basisbehoefte aan samenwerking gegroeid als in oorsprong de GCL. In de concretisering ervan waren Thonar cum suis jaren geleden meteen tamelijk ver gegaan wat de steun aan de pers betrof - overigens geen nieuw idee -, het uitgeven van een anarchistische beginselverklaring enz. om dan in 1905 uit te pakken met de 'structuur' GCL. Het strikte minimum aan organisatie - niet eens een 'brievbus' - dat de initiatiefnemers van de Fédération vanuit een gelijkaardige basisbehoefte voorstelden, is dan ook opvallend. Dit kan verklaard worden vanuit een reactie tegen het 'bureaucratisch centralisme' van de GCL, maar keerde au fond terug naar de anarchistische orthodoxie inzake organisatie. De werking van de Fédération als dusdanig heeft, behalve de vermelding van haar naam als een soort uithangbord op een aantal vlugschriften, weinig sporen nagelaten. Verwonderlijk is dit niet; deze samenwerking zal in haar minimalisme maar weinig verschild hebben van wat er in het pre-organisatorisch tijdperk van de beweging gebeurde.

Zoveel was duidelijk: Thonar schreef het falen van de GCL niet toe aan het "systeem" zelf dat was uitgedacht, maar aan de afwijking ervan. Bij zijn pogingen om de GCL terug op gang te brengen anno 1908, maakte hij de balans op van de voorbije jaren. De GCL had in zijn ogen maximaal propaganda gevoerd, veel bijstand verleend, een bibliotheek en een boekhandel op poten gezet. De GCL beschikte over een mooi, groot blad, groepeerde een honderdtal kameraden in diverse afdelingen, en had als propagandist van het congres van Amsterdam niet weinig bijgedragen tot zijn succes. Wie had ooit meer bereikt in dit land, was zijn vraag.

Als de GCL uiteindelijk was ontbonden, dan was dat niet omdat het systeem niet werkte, maar omdat men ervan afgeweken was en omdat de kameraden lui waren. Om de rangen te doen aangroeien, liet men iedereen toe. Een minder strikte toepassing van de statuten inzake lidmaatschap en bijdrage - "on mit en avant les grands mots d'initiative individuelle" - leidde er op zeker ogenblik toe dat men met honderd leden minder incasseerde dan met dertig. Vervolgens hield men zich niet aan genomen beslissingen. Meer was niet nodig om de actievelingen te ontmoedigen. De ontbinding was volgens Thonar niet te wijten aan een systeem dat in gebreke bleef, maar aan de moeheid die de werkers overvalt als zij hun inspanningen teloor zien gaan door de kritiek van haarklovers die op die wijze hun inertie maskeren.³⁶

³⁴ Naar aanleiding van haar vraag om inlichtingen te Ledeberg kreeg de Brusselse politie de coördinaten van ene Hippolyte Janssens (*1871 Gent), blijkbaar een buurman, opgegeven, waarvan ze toch aannam dat het om bedoelde persoon ging. SAB, Pol, BE, 16960. Van de Gentse groep was overigens ook een Henri Janssens lid, die in de revolutionaire vakbeweging actief was (zie hoofdstuk VIII en IX).

³⁵ *Rév.*, 5-9-1908, 17-10-1908, 31-10-1908; *L'Avant-garde*, 8-11-1908 t.e.m. 14-12-1908.

³⁶ *Ins.*, 26-7-1908.

Over verschillende van de door Thonar opgesomde pluspunten is het moeilijk om te oordelen. Voor wat propaganda, bijstand, bibliotheek en boekhandel betreft kunnen we hem het voordeel van de twijfel laten. In het licht van de ideologische en praktische hypotheek die in België, maar ook in Frankrijk en zelfs in Nederland sinds jaren de anarchistische organisatie bezwaarde, was de GCL voorzeker een moedig en origineel initiatief. Alleen leek een en ander spoedig te hoog gegrepen. Het ruimere anarchistische publiek leek ten enenmale niet vatbaar voor dergelijke meer strikte vorm van organiseren. De groep die dat misschien wel was, was alleszins te klein (en te weinig bemiddeld) om uit een hechtere organisatie ervan financieel voordeel voor de propaganda te halen. Veel verder dan een taakverdeling bij het uitgeven van een krant reikten haar organisatorische mogelijkheden ook niet. Zo vanzelfsprekend lijkt de lokale, regionale en nationale organisatie van een beweging op nagenoeg louter politieke - in de ruime zin van het woord dan - basis, zonder veel concrete actiepunten als bijvoorbeeld de periodieke mobilisatie voor een verkiezingsstrijd overigens niet. Kwam daarbij dat deze beweging vanuit haar ideologie zelf afkerig was van organisatie.

Bovendien bleek alvast dat de belangrijkste promotor van de GCL, secretaris-generaal Thonar, niet wars was van bureaucratische neigingen - zeker naar anarchistische normen - en van een hang naar nationale en internationale erkenning. Daarvoor stortte hij zich in al te roekeloos georganiseer los van een solide basis en miste hij wellicht de nodige allure. *L'Emancipateur* verscheen nog maar pas enkele maanden en zijn financiële basis was nog steeds wankel, de GCL was nog in volle ontwikkeling of daar begon hij al aan de constructie van een anarchistische internationale. Het werden evenveel mislukkingen. Chapelier, nochtans niet de slechtste medewerker bij het georganiseer van Thonar, vermeldde in zijn verslag van de algemene vergadering waarop de GCL werd ontbonden, als belangrijkste reden voor het opdoeken de centralistische tendens die men had ondervonden.³⁷ Het zegt iets over een bureaucratische tendens die binnen de GCL bestond, maar het zegt zeker evenveel over de anarchistische gevoeligheid voor organisatie, en tenslotte was het een uiting van een tegenstroom die ten gevolge van het experiment GCL de volgende jaren het Belgische anarchisme zou beheersen.

Het internationaal anarchistisch congres van 1907 in Amsterdam

Het was in een rondschrijven eind 1906, begin 1907 dat officieel werd aangekondigd dat in de zomer op een nog nader te bepalen datum een internationaal anarchistisch congres zou plaatsvinden. Een aantal anarchistische

³⁷ *Le Communiste*, 17-8-1907.

federaties hadden daartoe beslist: de Landelijke Federatie van Vrijheidlievende Communisten van Nederland, de GCL (met als ondertekenaar Thonar), de Anarchistische Föderation Deutschlands, de Boheemse anarchistische federatie en de Federatie van Jiddischsprekende anarchisten te London.³⁸

De voorbereiding was blijkens de circulaire in handen van Belgen en Nederlanders. Het idee was volgens Amédée Dunois, de Zwitserse verslaggever van het internationaal congres, vrijwel gelijktijdig bij hen gegroeid. Al vanaf haar stichting in 1905 had de Nederlandse Federatie de wens uitgedrukt dat tussen de anarchisten internationale betrekkingen zouden worden aangeknoopt. De Belgische GCL van haar kant dacht eraan deze wens te verwezenlijken. Zo kwam een Nederlander naar de algemene vergadering van de GCL die op 22 juli 1906 in de kolonie te Stokkel (Sint-Pieters-Woluwe) plaatsgreep. Het was daar, volgens Dunois, dat in gemeenschappelijk overleg werd besloten het volgend jaar in Amsterdam een internationaal anarchistisch congres te organiseren.³⁹

Terwijl de Nederlanders de materiële organisatie ervan op zich namen, zorgden de Belgen voor de propaganda voor het congres én de anarchistische internationale. Thonar en Fuss startten vanaf oktober met een bescheiden blaadje dat zich *Bulletin de l'Internationale Libertaire* noemde. Onder deze op zijn minst genomen voorbarige titel prijkte het adres van Thonar (evenwel zonder diens naam) als "secrétariat provisoire". Een en ander deed vermoeden dat daarmee het voorlopig secretariaat van de Libertaire Internationale werd bedoeld. Zo bevatte het *Bulletin* ook een aankondiging van dezelfde Internationale binnenin het *Bulletin*, inclusief de vermelding van Thonar als secretaris en Fuss als penningmeester. Uit het redactioneel standpunt bleek dan weer wel dat de Internationale in kwestie nog moest worden opgericht, maar dat de belangstellenden daar zeker werk van zouden maken. Het blad beoogde duidelijk niet alleen de organisatie van een internationaal congres, maar ook de stichting van een internationale te propageren. Dat laatste fungeerde trouwens al vlug als eerste punt op de voorlopige agenda, op aansporing van precies de Belgische GCL. Behalve propagandistische bedoelingen bleek uit een en ander toch ook opnieuw Thonars gevoeligheid voor enige titulatuur. In zijn moreel verslag over de Belgische beweging stipte Thonar trouwens aan dat dit internationale congres was voortgesproten uit het Belgische congres van juli 1906. Na enige nummers van het *Bulletin* maakte een uitdrukkelijke vermelding van Thonar en Fuss respectievelijk als

³⁸ *Bulletin de l'Internationale Anarchiste*, 2-1907; *Congrès anarchiste tenu à Amsterdam août 1907. Compte-rendu analytique des séances et résumé des rapports sur l'état du mouvement dans le monde entier* (1908), Paris; zie ook *The International Anarchist Congress held at Amsterdam on August 26th-31st, 1907* (1907), Londen.

³⁹ *Congrès anarchiste* (1907), 7.

redactiesecretaris en bestuurder van het blad zelf een einde aan een mogelijke verwarring van de bevoegdheden.⁴⁰

Wat er ook van zij, het initiatief om een internationaal anarchistisch congres en een anarchistische internationale op te zetten was beslist niet onverdienstelijk te noemen. Sinds de internationale socialistische congressen van 1889 tot 1896 met hun uiteindelijk definitieve uitsluiting van de anarchisten en de parallelle organisatie van anarchistische mini-congressen waren geen internationale ontmoetingen op grotere schaal meer doorgegaan.

Een mislukte poging om de anarchistische gelederen te sluiten vormde het in 1900 te Parijs te houden internationaal revolutionair arbeiderscongres, dat op de valreep werd verboden. Het congres was uitdrukkelijk bedoeld als antiparlementaire replek op het internationaal socialistisch congres dat toen te Parijs zou plaatsgrijpen. Het revolutionaire congres werd door de anarchisten voorgesteld als het vanzelfsprekend vervolg op het internationaal socialistisch congres van 1896 te Londen waar de anarchisten voorgoed de toegang tot de komende socialistische congressen was ontzegd. Het gold de eerste ernstige poging sinds het midden van de jaren negentig om zowel op het Franse als op het internationale vlak de banden tussen de anarchistische groepen nauwer aan te halen. Zowel het socialistische als het revolutionaire congres zouden overigens plaatsvinden in de marge van de wereldtentoonstelling. Wereldtentoonstellingen waren van meet af aan trefpunten voor de internationale arbeidersbeweging. Het ontstaan van de Eerste Internationale was een ongewild neveneffect van de eerste wereldtentoonstellingen.

Een belangrijk punt was door toedoen van de Nederlander Christiaan Cornelissen en de Etudiants Socialistes Révolutionnaires Internationalistes (ESRI) op de agenda van het antiparlementair congres geplaatst. Het betrof een voorstel tot oprichting van een internationale communistische revolutionaire federatie van alle libertair-communistische groepen te wereld. Deze federatie zou helemaal niet centralistisch worden opgevat, maar zou op een brede libertair-communistische basis als trefpunt van de aangesloten groepen fungeren. De bedoeling was de kameraden in de mogelijkheid te stellen elkaar te leren kennen en met elkaar te corresponderen. De aangesloten groepen behielden hun volle zelfstandigheid; er was geen sprake van een bestuur en zelfs de naam correspondentiebureau werd vermeden.

De reacties op dit internationaal anarchistisch contactbureau waren nochtans verdeeld. Sommige anarchisten gingen akkoord; anderen zoals Grave toonden zich ronduit vijandig. Volgens de uitgever van het Franse, gezaghebbende blad *Les Temps nouveaux* was een dergelijke federatie op een centralistische, autoritaire leest geschoeid; door de coördinatie van de inspanningen

zou zij elke zin voor initiatief doden. Een eenheid van opvattingen was niet te verwezenlijken en was trouwens ook niet wenselijk, want dat stond gelijk met immobilisme. Een federatie was slechts aanvaardbaar in de mate dat zij, verre van het geesteskind te zijn van een congres, de vrucht was van een langzame ontwikkeling van onderuit. Uit den boze daarentegen was de wil tot eenmaking die werd opgelegd ter gelegenheid van een congres. Enkele Franse regionale congressen steunden het voorstel daarentegen wel, maar toch viel van 1901 tot 1907 in Frankrijk anders dan in België bijvoorbeeld geen enkele poging meer te noteren tot het scheppen van hechtere banden tussen de verschillende anarchistische groepen.

Het verbaast dan ook niet dat de Fransen het rondschrijven met betrekking tot het internationale congres niet ondertekenden en dat het aantal Franse congressisten gering was. De syndicalisten hadden het te druk en de traditionele vijandigheid van de Franse anarchisten tegenover organisatie was nog altijd even groot.⁴¹ Overigens herbergde ook in Nederland de Landelijke Federatie van Vrijheidlievende Communisten maar een minderheid van de anarchisten. Domela Nieuwenhuis genoot onder anarchisten en arbeiders nog steeds van een algemene verering in weerwil van de persoonlijke aanvallen en ook het gebrek aan diepgang die zijn blad *De Vrije socialist* vaak kenmerkten. Als belangrijkste doel voor de beweging rond hem en *De Vrije socialist* stelde Domela Nieuwenhuis de propaganda voor het anarchistische gedachtengoed voorop. De sociaal-anarchistische principes die hij predikte, beletten geenszins dat *De Vrije socialist* een zuivere eenmanszaak was. Bovendien liet hij zich, de anarchistisch-communistische beginselvastheid indachtig, kennen als een overtuigd tegenstander van een nationale federatie en dito congressen. Enkel de zeer tijdelijke samenwerking in functie van een afgelijnd doel vond in zijn ogen genade. Aan de autonomie van de groepen mocht in geen enkel opzicht worden geraakt. Verwonderlijk was het dan ook niet dat hij het internationale anarchistische congres in 1907 behoorlijk tegenwerkte. De blijvende internationale contacten die men daar probeerde te smeden, konden zijn goedkeuring nu eenmaal niet wegdragen. Parallel met het internationale anarchistische congres organiseerde hij eveneens in Amsterdam een concurrentieel antimilitaristisch congres dat dan het congres van de "rode Internationale" heette te zijn.⁴²

In België kreeg de GCL het na enig succes de voorgaande jaren in 1907 bijzonder moeilijk. Dan leek op het Europese vasteland Duitsland nog de meest geschikte voedingsbodem te hebben voor het opzetten van een anarchistische internationale. Onder impuls van mannen als Wilhelm Klink, Wilhelm Frauböse en vooral Rudolf Lange nam het Duitse anarchisme achtereenvolgens in de Deutsche Föderation Revolutionärer Arbeiter, in de Anarchis-

40 *Bulletin de l'Internationale Libertaire*, 10-1906; *Em*, 17-10-1906; 1-12-1906; *Congrès anarchiste* (1907), 21.

41 J. Maitron (1975), I, 441-444.

42 R. De Jong (1973), 172-175; J. Welcker (1978), 432.

tische Föderation Deutschlands en tenslotte in de Föderation der Kommunistischen Anarchisten Deutschlands in grote mate het organisatorisch kader over van de sociaal-democratie en de vakbeweging met het oog op de vorming van een eigen - uiteraard niet parlementair-politieke - partij.⁴³

De blikvanger op het congres van Amsterdam was ongetwijfeld de anarchistische internationale. In een resolutie benadrukte het congres heel algemeen dat de begrippen anarchie en organisatie verre van onverzoenlijk waren, maar dat zij elkaar integendeel aanvulden en bevruchtten. Het principe zelf van de anarchie lag in de vrije organisatie van de voortbrengers. De organisatie van de "militante krachten" zou aan de propaganda een nieuw elan bezorgen en het doordringen van de federalistische en revolutionaire ideeën in de arbeidersklasse bespoedigen. Het congres benadrukte dan ook de noodzaak om anarchistische groepen op te richten en de al bestaande groepen te federeren. Ondanks het obligate amendement over de individuele vrijheid en de integrale anarchistische strijd, was verslaggever Dunois euforisch. De sociaal-democratische tegenstander zou niet langer de anarchistische aversie van elke vorm van organisatie kunnen inroepen om de anarchisten uit de socialistische beweging te bannen. Het legendarische individualisme van de anarchisten was te Amsterdam door de anarchisten zelf publiekelijk uitgeroeid.⁴⁴

Meer concreet vervolgens was de stichting van de Anarchistische Internationale. Deze werd blijkens de mededeling gevormd door de reeds bestaande federaties, door geïsoleerde groepen en individuen die later zouden toetreden. De internationale bleek in praktijk neer te komen op een internationaal bureau van vijf leden. Het bestond uit de Italiaan Errico Malatesta, de Duitsers Rudolf Rocker en Johann Babtist Wilquet, de Rus Alexander Schapiro en de Engelsman John Turner. Dit bureau had als taak een internationaal anarchistisch archief op te bouwen en in contact te treden met de anarchisten van de verschillende landen. De zetel was te Londen gevestigd. Het sprak vanzelf dat de aangesloten individuen, groepen en federaties volkomen autonoom bleven. Voor 1909 werd andermaal een internationaal congres voorzien, waarvan de plaats en datum nog door het bureau in overleg met de aangesloten groepen en federaties moesten worden bepaald.

Terloops weze opgemerkt dat een alternatief voorstel een internationale betrof waarin elk centraal bureau werd geweerd. De verschillende federaties, groepen, bewegingen traden rechtstreeks met elkaar in contact via de door hen aangewezen correspondenten. In Amsterdam was de Anarchistische Internationale gesticht die talrijke kameraden in Nederland, België, Duitsland en Bohemen al sinds lang wensten, aldus verslaggever Dunois: "Il était sept heures et la séance fut levée, tandis que de toutes les poitrines montait le chant de l'Internationale". De wijze waarop ouderdomsdeken Malatesta de or-

43 U. Linse (1969), 183-238.

44 *Congrès anarchiste* (1907), 35-57.

ganisatie verdedigde was evenwel tekenend voor een blijvend organisatorisch minimalisme. De nieuwe internationale vormde slechts een morele band, de bevestiging van het verlangen naar solidariteit en gemeenschappelijke strijd. Van belang was dat men samen wilde strijden en met het oog daarop de nodige contacten wilde onderhouden.⁴⁵

Op het congres kwam het ook tot een confrontatie tussen de meer orthodoxe anarchistische lijn en pleitbezorgers van het revolutionaire syndicalisme. Met de jaren ging zeker de Franse syndicale beweging van anarchistische inspiratie ontegensprekelijk een steeds 'eigenzinniger' koers varen. Met name het congres van Amiens in 1906 betekende een belangrijke mijlpaal in de evolutie van de Franse vakbeweging naar het zogenaamd revolutionair syndicalisme toe. In de ogen van de grote meerderheid der CGT-militanten was de vakbond een kracht geworden die op zich meer dan voldoende was. De CGT was voor hen de moederorganisatie, de werkelijke 'partij' van de arbeidersklasse. Zij alleen was in staat het proletariaat te doen winnen, te meer daar zij in tegenstelling met de partijen enkel de loontrekkenden groepeerde. Het charter van Amiens vormde de neerslag van de nieuwe doctrine van de vakbeweging: het revolutionair syndicalisme.

De nieuwe koers, reeds ingezet te Bourges in 1904, schoof het syndicalisme naar voren als een volwaardige theorie tussen het anarchisme en het socialisme, die de concrete eenheid van de arbeidersklasse, de hereniging van alle syndicalisten in een zelfde klassenstrijd beoogde. Deze hereniging zou meteen voorgoed de opsplitsing in allerlei socialistische fracties ongedaan maken. Amiens zorgde voor een zekere verwijdering tussen de anarchistische syndicalisten en hun moederbeweging. Het revolutionair syndicalisme was een doctrine die uit de syndicale praktijk zelf voortvloeide, uit de synthese van het anarchisme en alle andere socialismen die elkaar in de smeltkroes van het confederaal comité ontmoet hadden. Maar voor zijn beide grondbeginselen was het revolutionair syndicalisme ongemeen schatplichtig aan de anarchistisch-syndicalistische actie van 1894-1902. In de eerste plaats voor de fundamenteel antikapitalistische en revolutionaire opstelling die de klassenstrijd predikte, zowel ten aanzien van gezag als van bezit, van staat als van baas, van verdrukking als van uitbuiting. Vervolgens als vakbeweging die zonder de dagelijkse strijd te verwaarlozen, de revolutie door middel van de algemene staking als einddoel niet uit het oog verloor. In die opvatting vormde de vakbond als productie- en distributieorgaan de basis van de toekomstige 'zelfbeherende' maatschappij. Dit alles wilde men bereiken door de directe, autonome arbeidersactie tegen patronaat en staat.

Over de verhouding tussen de revolutionair-syndicalistische boreling en de anarchistische ouders waren de meningen verdeeld. Voor de enen bete-

45 *Congrès anarchiste* (1907), 58-61; citaat van Malatesta oorspronkelijk in *Les Temps nouveaux*, 28-9-1907.

kende het revolutionair syndicalisme evengoed een breuk met het anarchisme als met het socialisme. Voor anderen daarentegen was het ondanks zijn verbaal protest tegen het anarchisme allesbehalve een nieuwe stroming. Overigens durfden vooral anarchistische syndicalisten, hun mening nogal eens herzien, niet het minst onder invloed van de verwarring die ontstond als gevolg van het Amsterdams anarchistisch congres in 1907.⁴⁶

Te Amsterdam stond het revolutionair syndicalisme in de persoon van Pierre Monatte, oorspronkelijk anarchist, tegenover de traditionele anarchistische lijn, vertegenwoordigd door Errico Malatesta, een van de weinige anarchisten die Bakoenin nog gekend hadden. Voor Monatte was het overduidelijk. Het revolutionair syndicalisme was niet alleen de erfgenaam van anarchisme en socialisme, die eraan vooraf gegaan waren, maar had beide otegensprekelijk voorbijgestreefd. Het was geboren uit de zwakheid van guesdisten en anarchisten; het had meer bepaald een alternatief geboden voor het verbaal revolutionarisme van de eersten en voor de ijle, filosofische ivoeren-torenspeculaties van de laatsten. In de schoot van de vakbeweging was de revolutionaire geest eindelijk gematerialiseerd geworden. Het revolutionair syndicalisme was niet zomaar een beweging, maar dé revolutionaire beweging bij uitstek. Het was de inspiratiebron geworden van de grootste organisatie van Franse arbeiders, de CGT. Enkel en alleen deze machtige confederatie van vakbonden, onafhankelijk van elke politieke strekking en op zichzelf sterk genoeg, vertegenwoordigde de arbeidersklasse.

Dit revolutionair syndicalisme had uiteraard een en ander gemeenschappelijk met het anarchisme. Het was niets minder dan het anarchisme dat neergedaald was uit ijle hoogten, om eindelijk opnieuw, net als in de tijd van de Eerste Internationale, een echt arbeidersanarchisme te worden. Het was een regelrechte verjonging van het traditioneel anarchisme. De anarchisten moesten volgens Monatte tot deze beweging toetreden; ze moesten er het 'persoonlijk initiatief' prediken en de arbeider bewust maken van zijn eigenwaarde. Dan pas zou de anarchie meer dan een woord zijn en opnieuw bloeien door het contact met de arbeidersklasse, waarvan ze losgeraakt was.

In heftige bewoordingen zette Malatesta zich af tegen de visie van Monatte. Voor hem hield het anarchisme nog altijd veel meer in dan vakbondsactie. Dit laatste was voor Malatesta slechts een middel, allesbehalve een doel. Want uiteindelijk waren de vakbonden wezenlijk behoudend ingesteld en konden ze hoogstens de werkomstandigheden enigszins verbeteren. Bovendien verenigde de vakbeweging enkel het werkende deel van de arbeidersklasse; de werklozen bereikte ze niet in haar actie. Overigens hadden diverse categorieën van loontrekkenden weinig of geen gemeenschappelijke belangen. Klassebelangen bestonden niet; het begrip klasse had dan ook geen zin, laat staan dat men kon spreken van klassevertegenwoordigende organen.

46 M. Antonioli (1978); J. Maitron (1975), I, 318-324.

Volgens Malatesta zouden de bonden ontaarden door het invoeren van een stelsel van functies en vergoedingen. De vereenzelviging van algemene staking en revolutie was nog zo'n flater. De algemene staking was maar een middel; opstand op zich volstond niet. Bij de revolutie kwam het erop aan zelf voor de produktie te kunnen instaan. De morele solidariteit als gevolg van een gemeenschappelijk ideaal was driemaal meer waard dan een illusoire economische solidariteit. Het was aan de anarchisten om dat ideaal binnen de vakbonden ingang te doen vinden. Nooit mocht vergeten worden dat de revolutie alle klassebelangen oversteeg. De revolutie, zo beweerde Malatesta, hield de algehele bevrijding van het tot op heden verknechte mensdom in: economisch, politiek en moreel. Het syndicalisme was slechts een actiemiddel, de anarchie het enige doel.⁴⁷

Amsterdam bekoelde na Amiens verder de relatie tussen het anarchisme en het revolutionair syndicalisme. De wegen liepen steeds meer uiteen. Heelwat anarchisten waren onvermurwbaar. Ze konden niet aanvaarden dat de ge-centraliseerde vakbonden de cellen van de toekomstige maatschappij zouden zijn; ze droegen integendeel de kiem in zich van een nieuw soort etatisme. In werkelijkheid moesten de bonden die thans noodzakelijk waren om de economische strijd te voeren, verdwijnen wanneer de strijd geleverd zou zijn. De kracht van een groep lag in haar morele sterkte, in de durf en de zin voor initiatief die haar individuele leden aan de dag legden. Al bij al was het revolutionair syndicalisme, deze gezamenlijke originele conceptie van vakbondsmilitanten van uiteenlopende horizonten, een scheut aan de anarchistische boom, die de boom echter in zijn bestaan zelf ging bedreigen. In elk geval leidde deze forse scheut vanaf 1907 steeds meer een eigen, onafhankelijk leven.⁴⁸

De Belgen in Amsterdam

Maar wat was bij dit alles de rol van de Belgen, van wie enkelen toch tot de promotoren van het congres en de Anarchistische Internationale behoorden? Er waren nogal wat Belgische afgevaardigden op het congres: Georges Thonar, Henri Fuss, Emile Chapelier, Victor Ressler (alias Segher Rabauw, de uitgever van *Ontwaking*), Janssens⁴⁹ en Heyman⁵⁰ van Gent, Schouteten⁵¹

47 Het verslag van dit debat vindt men ook in: J. Maitron (1964), *Ravachol*, 139-157; H. Dubief (1969), 134-142.

48 J. Maitron (1975), I, 324-329.

49 Het is niet duidelijk om welke van de ons bekende Janssens het ging: J. of Henri.

50 Ongetwijfeld Maurice Heyman; zie hoofdstuk IX, *Anarchisme en vrij socialisme te Gent*.

51 Vermoedelijk W. Schouteten die bestuurder was van *Opstanding* (Sint-Joost-ten-Node, 1906) en ook van de reeks *Wohlstand für Alle* (Brussel, o.a. in 1911) die feitelijk uitging van de Oostenrijkse anarchist Rudolf Großmann alias Pierre Ramus. M. Nettau (1984), 289. We merken op dat er op het anarchistisch congres van 1904 uit Antwerpen ook ene Schouteten aanwezig was. W. Schouteten mag niet verward worden met de kolonist die in ruzie uit L'Expérience vertrok; zie eerder *De teloorgang van de GCL*.

van Brussel enz. De Belgen mochten dan al mede-organisator zijn, geen van hen hoorde tot de echte tenoren van het congres. Niet dat hun aanwezigheid onopgemerkt voorbij ging.

Voor wat Thonar aanging gebeurde dat een eerste keer nogal ongelukkig. Tot zijn verdediging dient gezegd dat de anarchistische opvatting van een democratische besluitvorming op een congres behoorlijk ingewikkeld was. Het rondschrrijven met de oproep voor het congres vormde al een aanwijzing daarvan. Ook al zou men misschien naar aanleiding van een voorstel het aantal voor- en tegenstemmers tellen, toch lag het geenszins in de bedoeling van het internationale congres aan het bestaan van een *meerderheid* en een *minderheid* dezelfde betekenis toe te kennen als in een parlement, waar met name de minderheden zich moesten schikken naar de beslissingen van de meerderheid. De anarchisten aanvaardden geen beslissingen met een dwingend karakter. Het bleef niettemin nuttig te weten welke groepen en kameraden een bepaalde mening deelden. De discussies die met dergelijke 'stemming' gepaard gingen, waren te vergelijken met de gedachtenwisseling op een internationaal wetenschappelijk congres. Een en ander zou overigens aanleiding geven tot een terechtwijzing van Le Peuple door Chapelier. Anders dan het socialistisch blad had geïnsinueerd, hadden de resoluties geenszins een dogmatisch karakter en gaven ze enkel een richting aan. In het algemeen kostte de organisatie van het congres nogal wat hoofdbreken; de anarchisten hadden daarin uiteraard niet dezelfde ervaring als de socialisten en moesten des te meer principiële hindernissen nemen.⁵²

Aanleiding voor het ongelukkige optreden van Thonar was het lange incident dat bij de aanvang van het congres werd uitgelokt door een tussenkomst van Domela Nieuwenhuis. Daar de Internationale Anti-Militaristische Vereniging gelijktijdig en eveneens in Amsterdam haar tweede congres hield, stelde Domela voor dat het anarchistisch congres het gedeelte met betrekking tot het antimilitarisme uit zijn dagorde zou lichten en ter zake en bloc het antimilitaristisch congres zou bijwonen. Malatesta, daarin bijgevalen door onder meer Thonar en Chapelier, bestreed dit voorstel met klem. Ofwel zou het antimilitaristische congres enkel anarchisten bijeenbrengen en dan was er sprake van dubbel gebruik, ofwel zouden daar ook niet-anarchistische, misschien zelfs burgerlijke en pacifistische elementen aanwezig zijn. In dat laatste geval moesten de anarchisten op voorhand op hun eigen congres de antimilitaristische kwestie uitklaren, waarna de Italiaan vroeg om tot de dagorde over te gaan. Een opschorting van de zitting bracht geen soelaas; de stemming die uiteindelijk volgde leverde een kleine meerderheid op om naar de dagorde over te gaan.

De volgende dag zag Thonar af van de voorstelling van zijn rapport over anarchisme en organisatie door zich ter zake volledig aan te sluiten bij het

rapport van de Fransman Dunois. Thonar kwam terzelfdertijd wel terug op het incident Domela dat hem blijkbaar dwars in de maag was blijven liggen. Hoewel hij zich een tegenstander noemde van elke stemming, verklaarde hij er toen toch aan deel genomen te hebben omdat de zaak in zijn ogen toen niet zo belangrijk leek. De woorden van Thonar lokten enig tumult uit, enkelen applaudisseerden luidruchtig, terwijl er ook levendig protest weerklonk. De arme Thonar kreeg enkele internationale zwaargewichten over zich. Malatesta meende dat het probleem van de stemming dat Thonar opwierp, uiteraard alles te maken had met de kwestie van de organisatie die het congres ging bespreken. Persoonlijk had hij geen bezwaar tegen de stemming. Monatte kon maar niet begrijpen wat er dan wel anti-anarchistisch en autoritair was aan een stemming. Een stemming waarbij een vergadering over een procedurekwestie besliste, kon onmogelijk vergeleken worden met het algemeen stemrecht en parlementaire stemmingen. In de vakbonden werd vaak gestemd. Er waren blijkbaar kameraden die het nodig vonden zelfs de meest onnozele zaken principieel ter discussie te stellen, vervolgde Monatte. Niet in staat om de geest van het antiparlementarisme te vatten, bliezen zij het belang van een eenvoudige stemming op. De Nederlander Cornelissen en de Fransman R. de Marmande maakten de zaak af. De stemming zou slechts te laken zijn, als de uitslag dwingend was voor de minderheid. Als het congres niet mocht stemmen, hoe zouden ze dan weten wat zijn mening was of in welke mate de meningen verdeeld waren.⁵³

Uiteindelijk bleek dat de tijd ontbrak voor een grondige discussie over het antimilitarisme en dat die dan maar moest worden gevoerd op het antimilitaristisch congres. De deelnemers aan het anarchistisch congres keurden wel een erg open resolutie goed die ze zouden bepleiten op het antimilitaristisch congres. Tot de ondertekenaars van deze resolutie behoorde naast Malatesta, Cornelissen, Domela en anderen ook Thonar. De congressisten verklaarden zich tegenstander van elke gewapende macht in handen van de staat: leger, rijksmacht, politie, magistratuur. Ze nodigden alle vrijheidlievende individuen uit om naargelang van de omstandigheden en van hun temperament te strijden voor de algehele vernietiging van deze werktuigen van de onderdrukking, en dit met alle middelen: individuele of collectieve dienstweigering, burgerlijke ongehoorzaamheid enz. Tenslotte drukten zij de hoop uit dat de betrokken volkeren een oorlogsverklaring zouden beantwoorden met een opstand. Deze motie werd overgenomen door de Internationale Antimilitaristische Vereniging die zich daardoor op een veel pluralistischer standpunt stelde dan op haar eerste congres in 1904. In Le Communiste zou Chapelier zich afvragen waarom sommige afgevaardigden in de kwestie van het antimilitarisme de versmelting van het anarchistisch congres met dat van de Internationale Antimilitaristische Vereniging wilden. Dat absurd voorstel had de

52 Bulletin de l'Internationale Anarchiste, 2-1907; Le Communiste, 21-9-1907.

53 Congrès anarchiste (1907), 19-20, 40-42.

anarchisten hopen tijd gekost. Elk congres had zijn eigen potje moeten koken.⁵⁴

In de daaropvolgende discussie kon Thonar, ofschoon hij zijn eigen rapport niet naar voren bracht, zijn gedeukte blazoën weer wat oppoetsen. Communisme en individualisme, stelde hij na de tussenkomst van de Nederlandse individualist H. Croiset, in de hem vaak typerende, schijnbaar alles verzoevende stijl, vielen in het geheel van het anarchistische gedachtengoed samen. Organisatie, gemeenschappelijke actie waren onmisbaar voor de ontwikkeling van het anarchisme en waren niet strijdig met de theoretische uitgangspunten. De anarchisten waren erg talrijk geworden; er moest dan ook over gewaakt dat deze krachten niet werden versnipperd. Organisatie was een middel, geen doel; ze moest volgens de libertaire beginselen opgebouwd. Thonar noemde zich geen vijand van de vakbeweging, zeker niet van het revolutionaire syndicalisme. Maar per slot van rekening was de arbeidersbeweging niet anarchistisch en zouden de anarchisten er nooit helemaal aan hun trekken komen. Daarom waren de anarchisten genoodzaakt om libertaire groepen en federaties te stichten die gebaseerd waren op eerbied voor de vrijheid en het initiatief van allen. Met die argumenten verdedigde Thonar in België overigens het bestaan van de GCL.⁵⁵

Ook Chapelier kwam tussenbeide in de discussie over de organisatie. Hij riep om te beginnen op tot minder langdradige en meer substantiële interventies en ging vervolgens in op de begrippen gezag en vrijheid. Hij verklaarde niets te hebben tegen de invloed die zeer bekwame mannen altijd zouden uitoefenen in een groepering. Wat de anarchisten evenwel moesten vermijden, was dat de kameraden blindelings de één of de ander zouden volgen. Daarom moest de op te zetten organisatie wars zijn van leiders of algemene comités. Thonar, Fuss en Chapelier lieten ook hun stem horen in de gesloten vergadering die de pas opgerichte Internationale een meer concrete vorm moest geven. Thonar achtte het wenselijk dat de aangesloten federaties onmiddellijk met elkaar zouden beginnen corresponderen middels betrouwbare tussenpersonen. Waarop Fuss reageerde dat het congres maar vlug een contactbureau moest oprichten. Wat er ook van zij, de bevestiging van het principe van de Anarchistische Internationale beantwoordde aan de Belgische verzuchtingen op het congres.⁵⁶

Henri Fuss, die de eerste dag ook al congresvoorzitter was geweest, zou zich net als Thonar ook mengen in het debat over de vakbeweging. De jonge Fuss waagde het zo waar de veteraan Malatesta van antwoord te dienen. Ten aanzien van Malatesta benadrukte Fuss op onvervalst revolutionair-syndicalistische wijze dat er nog anarchisten waren die, hoe geëngageerd ze ook wa-

ren in de arbeidersbeweging, daarom niet minder openlijk trouw aan hun overtuiging bleven. De waarheid was dat het voor hen onmogelijk was om in het georganiseerde proletariaat geen vruchtbaar terrein voor de propaganda te zien. Verre van die propaganda te beschouwen als een louter middel, kenden zij er een eigen waarde aan toe en wensten niet anders te zijn dan de voorhoede van het leger van de arbeid op weg naar de ontvoogding. Zij streden tegen de burgerij, met andere woorden tegen het kapitaal en het gezag; dat was de klassenstrijd die essentieel op het economische terrein werd uitgevochten. En enigszins vermetel tegenover de anarchistische nestor Malatesta sneerde hij dat de tijd voorbij was dat de revolutie erin bestond enkele gemeentehuizen te bezetten en vanop het balkon de nieuwe maatschappij te decreteren. Dat was ongetwijfeld een allusie op een dergelijke onderneming waaraan Malatesta in 1877 deelnam in Zuid-Italië, de zogenaamde opstand van Benevento. De sociale revolutie waarvoor men nu stond, aldus Fuss, zou de onteigening van een klasse inhouden. Vandaar dat de strijdgroep niet meer de ideologische, maar de professionele groepering was. De vakbond was het meest geschikte orgaan voor de klassenstrijd. Ook hier mengde Thonar zich even in het debat en nam daarbij - toevallig of niet nadat eerder Fuss de in de strijd vergrijsde Malatesta had belaagd - de jonge Turk Monatte op de korrel. Wat deze ook mocht beweren, het was niet zo dat op het congres jongeren en ouderen waren, waarbij de enen nieuwe en de anderen oude ideeën verdedigden. Veel jongeren, waartoe hij zichzelf rekende, waren er trots op dat zij geen duimbreed afweken van de anarchistische ideeën waarop de tand des tijds overigens geen vat kreeg. Bovendien - en daar liet zich dan weer de verzoener Thonar horen - waren de verschillen in appreciatie tussen 'ouderen' en 'jongeren' niet van die aard dat ze het anarchistisch leger in twee kampen mochten verdelen.⁵⁷

Inzake de vakbeweging en de algemene staking zou het congres uiteindelijk verscheidene moties met duidelijk andere accenten goedkeuren. Verslaggever Dunois vond het nodig hierbij enige uitleg te verstrekken. De verscheidenheid aan resoluties kon verbazen, gewoon als men was aan congressen die als wetgevende lichamen de officiële partijlijn dicteerden. Het had alles te maken met het anarchistisch concept van democratie dat duidelijk niet zo vanzelfsprekend was dat het geen toelichting meer behoeftte. Voor de anarchisten was deze gewilde inbreuk op de parlementaire gewoonten de natuurlijkste zaak van de wereld. Men kon niet toestaan dat de mening van de meerderheid die van de minderheid verstikte of zelfs maar leek te verstikken. Het congres had niet de pretentie de wet te stellen. Het wilde enkel alle meningen die aan bod kwamen, ter discussie en eventueel ter goedkeuring voorleggen. De meerderheid had dus gemeend dat over alle moties diende te worden gestemd. Alle resoluties hadden een meerderheid verworven; ze werden dan ook

54 *Congrès anarchiste* (1907), 98-99; *Le Communiste*, 21-9-1907.

55 *Congrès anarchiste* (1907), 44-45.

56 *Congrès anarchiste* (1907), 54, 58-59.

57 *Congrès anarchiste* (1907), 86-86, 90.

alle goedgekeurd. Dat nam niet weg dat de moties die *grosso modo* het meer orthodoxe standpunt van Malatesta vertolkten een duidelijk grotere meerderheid achter zich hadden dan de meer revolutionair-syndicalistische moties; die Fuss mede ondertekend had. Fuss woonde overigens ook de vergaderingen van revolutionair-syndicalisten bij die in de marge van het congres plaatsvonden; hij zou daarbij afgevaardigd zijn door de Luikse *Fédération du Travail*, waarover meer in het volgende hoofdstuk.⁵⁸

Als revolutionair-syndicalistisch blad kon *L'Action directe* niet stilzwijgend voorbij gaan aan het anarchistisch congres waarvan de debatten hoofdzakelijk over de vakbeweging gingen, schreef Fuss na afloop van het congres. De anarchisten benadrukten anders dan de socialistische onomwonden de noodzaak van een zelfstandige vakbeweging die zich op het standpunt van de klassenstrijd stelde en daardoor de ontvoogding van de arbeiders door de arbeiders zelf nastreefde. Zij hadden niet de pretentie de leiding van de arbeidersbeweging op te eisen; ze streefden er niet naar anarchistische vakbonden te stichten. Zij wilden de arbeidersklasse niet verdelen in groepen volgens de diverse gezindten. Zij wilden de eenheid van de arbeiders in de klassenstrijd. Zij wilden alleen maar krachtadig deelnemen aan deze strijd en er door hun voorbeeld de geest van opstandigheid bevorderen.

Het blad drukte vervolgens de diverse resoluties af, evenwel zonder vermelding van het aantal stemmen dat ze elk behaalden. *L'Action directe* verheerde niet dat de twee laatste resoluties zuiverder het revolutionair-syndicalistisch standpunt vertolkten en dat er uit de verscheidenheid aan resoluties enkele meningsverschillen bleken. Maar die waren naar de mening van Fuss in de grond bijkomstig. Dezelfde basisideeën spraken volgens hem uit alle resoluties, "ce sont nos idées à nous syndicalistes". De revolutionaire strijd was een klassenstrijd van uitgebuitenen tegen uitbuiters; het werktuig van deze strijd was de vakbond. Het einddoel was de algemene revolutionaire staking de finale opstand. Daarmee vertolkte Fuss dan vooral de revolutionair-syndicalistische moties.⁵⁹

De verslagen over de beweging in de verschillende landen, de debatten over organisatie en vakbeweging hadden dermate veel tijd in beslag genomen, de agenda was zoals meestal op anarchistische congressen zo overladen - er werd overigens ook niet elk jaar een dergelijk congres georganiseerd - dat de onderwerpen die Emile Chapelier aanbelangden in de verdrukking kwamen. Om te beginnen de ontwerp-resolutie van J. Van Rees over alcoholisme die door Chapelier als volgt werd geamendeerd: 1° Het alcoholisme was door de demoralisatie die het veroorzaakte, een van de krachtigste stutten van de kapitalistische maatschappij; 2° De regeringen waren niet in staat het alcoho-

58 *Congrès anarchiste* (1907), 92-96, 113-116; zie ook *Résolutions approuvées par le congrès anarchiste tenu à Amsterdam août 24-31, 1907. Publiées par le Bureau International* (1907), London, 1-2, 5-9.

59 *AD*, 8-9-1907.

lisme te bestrijden en hadden er om begrotingsredenen alle belang bij deze kwaal te handhaven. Het voorstel vertolkte de opvatting van een anarchistische strekking die vooral in Nederland een ruime aanhang had, in het bijzonder bij de door Tolstoj geïnspireerde christen-anarchisten met hun Rein Leven-ideaal. Het absolute anti-alcoholisme dat uit de voorgelegde revolutie sprak, was niet van die aard dat het de goedkeuring van het congres kon wegdragen. De tekst werd niet ter stemming gebracht omdat de congressisten zich bijna unaniem tegen de strekking ervan kantten. Voorzitter Malatesta vertolkte de algemeen heersende opvatting ter zake. Niemand zou zich gekant hebben tegen een resolutie inzake het misbruik van alcohol, hoewel men aan het nut van dergelijke resolutie kon twijfelen. De resolutie viseerde evenwel ook het matig drankgebruik dat zelfs gevaarlijker werd geacht dan het drankmisbruik. Dat leek al te sterk. In elk geval dacht men dat dit meer een aangelegenheid van artsen was, in de veronderstelling dat zij er al iets van afwisten.⁶⁰

Een ander agendapunt waarvoor de kolonist Chapelier zelfs als rapporteur vermeld stond, betrof de produktievereniging en het anarchisme; het kende al evenmin een gunstige afloop. Chapelier zag af van zijn eigen rapport en verwees naar wat de eerste rapporteur, de Nederlander Izak Samson⁶¹, daarover had voorgebracht. De ontwerp-resolutie van Samson was erg optimistisch over de mogelijkheden van de produktieverenigingen voor anarchisme en revolutionair syndicalisme. Meer bepaald achtte hij het wenselijk dat voor en na de algemene staking een groot aantal produktieverenigingen, met hun ervaring de arbeidersklasse zouden helpen bij de organisatie van de produktie en het ruilverkeer op een zuiver antikapitalistische en antiparasitaire grondslag. Voor het congres was een dergelijk pleidooi voor produktieverenigingen niet vanzelfsprekend; dat lag trouwens in de lijn van het debat dat al een tijd in de beweging over deze kwestie werd gevoerd. Wegens tijdsgebrek werd de discussie over dit onderwerp naar een volgend congres verwezen.

Een laatste agendapunt betrof het Esperanto. Chapelier had daarover een lijevig verslag voorgelegd, maar zag af van een uiteenzetting met de vraag om de door hem opgestelde en onder meer mede door Malatesta ondertekende ontwerp-resolutie goed te keuren. Het ontwerp stelde dat de veelheid van talen intellectuele drempels opwierp en daardoor een rem was voor de revolutionaire propaganda. Tijdens het congres zelf was gebleken hoe drie vierden van de tijd verloren ging met vertaalproblemen. Een gemeenschappelijke taal

60 *Congrès anarchiste* (1907), 106-107.

61 Izak Samson (1872 Amsterdam-1928 Antwerpen), diamantbewerker, als 'organisatie-vriendelijk' anarchist betrokken bij de oprichting van de Landelijke Federatie van Vrijheidlievende Communisten. Hij trad mettertijd toe tot de SDAP. R. Uittenhout (1987), *Samson, Izak*, in: *Biografisch woordenboek van het socialisme en de arbeidersbeweging in Nederland*, II, 138-139.

zou de communicatie binnen de Internationale bevorderen. Geen enkele levende taal was voldoende neutraal, makkelijk en soepel om daarvoor te dienen, terwijl van de kunsttalen het Esperanto het meest kans leek te maken. De anarchisten of in elk geval de militanten dienden daarom het Esperanto in te studeren en de anarchistische internationale diende een internationale voertaal te gebruiken.

Opnieuw toonden de Belgen zich weinig eensgezind. Fuss die zich in het verleden al erg kritisch had uitgelaten over de communistische experimenten van Chapelier, meende dat de deelnemers aan het congres niet bekwaam waren om zich uit te spreken over de waarde van het Esperanto, zij waren geen taalkundigen. Dat was meteen een tweede verwijzing naar deskundigen en opnieuw in verband met één van die lastige onderwerpen waarvoor bovendien nauwelijks tijd voor discussie overbleef. Fuss stelde wel voor dat het congres aan de kameraden de studie van ten minste één levende taal zou aanbevelen. Als de zaken er zo voor stonden, repliceerde Chapelier, dan wilde hij dat het congres toch luisterde naar de lectuur van zijn overigens zeer bevattelijk rapport. De talrijke Esperantogroepen die hem afgevaardigd hadden, zouden niet begrijpen, waarom een anarchistisch congres, dat zich internationalistisch noemde, daar geen interesse voor opbracht. Malatesta verklaarde evenwel dat de tijd ontbrak en dat het congres dan maar voorlopig een resolutie in de zin van Fuss moest aannemen, wat ook gebeurde.⁶² Zou Chapelier zich in zijn nabeschouwingen over het congres in *Le Communiste* beperken tot een louter noteren van de ontwerp-resolutie over het alcoholisme en met betrekking tot de produktieverenigingen hooguit vermelden dat het rapport van Samson met veel onverschilligheid werd beluisterd, dan werd de Esperanto-kwestie hem te machtig. Daar zat mogelijk de betrokkenheid van Fuss voor iets tussen. Het leverde meteen een anti-intellectualistische oprisping op: "Malatesta avait compté sans deux ou trois intellectuels que je veux bien ne pas secouer". Chapelier besloot wel met het congres een belangrijke gebeurtenis te noemen, maar dat kon niet verdoezelen dat de Belgische woordvoerders vaak weinig blij van eensgezindheid hadden gegeven.

De Internationale vegeteert

De nieuwe Internationale, in feite enkel een contactbureau, kwam nauwelijks van de grond. Al in juni 1908 stelde het bureau in het *Bulletin de l'Internationale Anarchiste* zuinig dat men had kunnen denken dat het Amsterdamse enthousiasme voor de Internationale en het *Bulletin* langer zou geduurd hebben. Men moest toegeven dat velen die op het congres met luider

stem om een Internationale en een *Bulletin* hadden geroepen, nu ten prooi waren gevallen aan onverschilligheid. Concreet was de beslissing dat elke deelnemende organisatie een secretaris-correspondent zou aanwijzen, dode letter gebleven. Het bureau zou zich genoodzaakt zien de publikatie van het *Bulletin* stop te zetten.⁶³ Nadien volgden nog verscheidene oproepen van dat genre. Het voor 1909 geplande congres dat zich in eerste instantie over de concrete organisatie van de Internationale zou hebben moeten buigen, ging niet door. In 1910 staakte het *Bulletin* zijn verschijning en einde 1911 werd in het Franse *Le Libertaire* gemeld dat het contactbureau van de Internationale zijn werkzaamheden staakte.⁶⁴

Kon het débâcle van de Anarchistische Internationale verwonderen als het op het nationale vlak nog zo moeilijk bleef te federeren? Het internationale congres viel alvast geenszins in de smaak van de Fransen en dat was nog minder het geval met de bij die gelegenheid gestichte Anarchistische Internationale. De bijna totale afwezigheid van de Fransen op het congres was daar niet vreemd aan. Enkele regionale organisatiepogingen die Franse militanten mede door toedoen van het congres ondernamen, kenden evenmin bijval. Zover moeten wij niet zoeken naar de oorzaken van het organisatorisch falen van Franse anarchisten: de invloedrijke, meest 'begaafde' anarchisten waren vrijwel zonder uitzondering afkerig van de pogingen tot organisatie. Zij die dan wel een - vergeefse - poging ondernamen, behoorden doorgaans tot de groep van de minder briljante en tevens minder invloedrijke anarchisten. De anarchistische syndicalisten op hun beurt vonden een ideologische organisatie volkomen overbodig en een laatste groep, weliswaar overtuigde, anarchisten behoorde tot de Parti Socialiste.

Jean Grave en met hem *Les Temps nouveaux* vertolkte de mening van heel wat anarchisten, wanneer hij zich bleef uitspreken tegen elke bestendige organisatie - men kon het ook een partij noemen - die volgens hem niets anders zou zijn dan een kleine staat binnen de staat. Zo iets eindigde altijd met de verdrukking van het individu. Een partij was goed voor de politieke revolutie, maar niet voor de sociale revolutie. Want wat was de sociale revolutie anders dan de opheffing van elke organisatie, de vrije vereniging van de individuen naar gevoelen en gezindte? Wel erkende Grave de noodzaak van tijdelijke samenwerkingsverbanden voor het voeren van collectieve acties, waarvan de doelstellingen echter altijd heel nauwkeurig afgelijnd moesten worden. Bovendien moesten de aldus ontstane verbanden uit zichzelf verdwijnen, eenmaal de actie ten einde liep. Maar ondanks hun angstvalligheid tegenover nagenoeg elke vorm van organisatie konden de anarchisten vaak niet buiten de

⁶³ *Bulletin de l'Internationale Anarchiste*, 6-1908.

⁶⁴ J. Maitron (1975), I, 445; Maitron meent ten onrechte dat het *Bulletin* al in december 1909 ophield te verschijnen.

evidente noodzaak zich op één of andere manier te organiseren. Deze tweeslachtigheid verklaart waarom heel wat pogingen ondernomen werden om duurzame samenwerkingsverbanden op te zetten, maar ook waarom deze pogingen stelselmatig mislukten.

Het gevaar voor uitdunning van de anarchistische rangen was reëel. Steeds meer militanten waren de onmacht van hun eigen beweging moe en stonden op het punt die te verlaten voor andere 'organisaties'. Het is mogelijk dat deze dreigende aderlating het streven naar organisatie bij de Franse anarchist enigszins aanwakkerde. Nadat nog enkele organisatorische initiatieven gestrand waren, besloot een vrij algemeen bijgewoond nationaal libertair congres in 1913 te Parijs tot de oprichting van de Fédération Communiste Anarchiste Révolutionnaire. Aan de vooravond van de grote wereldbrand verwierf de Franse anarchistische beweging zowel regionaal als nationaal eindelijk een zekere samenhang.⁶⁵ Intussen was het kwaad al voor een deel geschied. De organisatorische onmacht die de Franse beweging kenmerkte schrok in elk geval een aantal overtuigde militanten af. Bovendien kon de beweging, in vergelijking met de vorige decennia, van 1894 tot 1914 haar kaders nauwelijks vernieuwen. De vergrijsde militanten Reclus, Faure, Grave en anderen waren er nog bijna allemaal, maar er waren geen nieuwe theoretici of activisten voorhanden die het roer konden overnemen. De jongeren raakten voornamelijk verspreid over de diverse deel- of randbewegingen van het anarchisme.

In Nederland zou de anti-organisatorische ingesteldheid van Domela Nieuwenhuis uiteindelijk voor de vrije socialist en verregaand isolement tot gevolg hebben. De organisatie-vriendelijke minderheid voor wie een min of meer samenhangende nationale federatie met statuten en eigen tijdschrift een noodzaak vormde, kon dat niet verhelpen. Zij mocht dan al op de beste werkers kunnen steunen, tegen het blijvende prestige van Domela konden zij niet optornen.⁶⁶

In Duitsland bleek de structurering van de beweging uiteindelijk zwaar gehypothekeerd te zijn. De Anarchistische Föderation bleek er niet in te slagen de bestaande plaatselijke afdelingen en de zogenaamde "Zeitungsparteien" (groepen rond gezaghebbende bladen) te versmelten. Bovendien slaagde de Föderation er niet in het "ideologische Autonomismus" van de regionale federaties te overstijgen. Deze federaties waren trouwens meestal ontstaan uit het verzet tegen een financiële en politieke "uitlevering" van de provincie aan Berlijn. Tenslotte was er de Berlijnse Union die zich dan weer niet als een zuivere sub-federatie in de Anarchistische Föderation Deutschlands liet invoegen.⁶⁷

65 J. Maitron (1975), I, 449.

66 R. De Jong (1973), 172-175.

67 U. Linse (1969), 183-238.

Over de oorzaken van het falen van de Belgische GCL hadden we het reeds. Zonder er helemaal een personenkwestie van te maken en dus de blijkbaar fundamenteel beperkte organiseerbaarheid van de anarchist en buiten beschouwing te laten, willen we het toch nog even hebben over de rol van de voortrekkers bij de Belgische organisatiepogingen. Anders dan in Frankrijk waren zij in België eersterangsfiguren in de beweging en hadden zij niet zoals de 'organisatoren' in Nederland af te rekenen met het weerwerk van een onvervalste apostelfiguur als Domela Nieuwenhuis. Thonar, Chapelier en Fuss beschikten evenwel niet over het prestige, dat in Frankrijk en ook wel in België de paus van het anarchisme Jean Grave had, die net bekend stond om zijn afkeer van organisatie. Ze haalden evenmin het niveau van de internationaal gerenommeerde Nederlandse organisator Cornelissen, ook al moest die het in Nederland zelf afleggen tegen het charisma van Domela. Voor het Duitse organisatietalent moesten ze zeker onderdoen. Bovendien incarneerden ze als het ware de ideologische diversiteit van het Belgisch anarchisme: de integrist Thonar, de kolonist-neo-malthusianist-esperantist⁶⁸ Chapelier en de revolutionaire syndicalist Fuss. Dit gecombineerd met diverse persoonlijke tegenstellingen, bemoeilijkte de hele organisatorische onderneming in België extra. Na het organisatorisch avontuur van de GCL en het internationaal congres leek in België, in tegenstelling uiteindelijk met Frankrijk, de slinger weer in de richting van het organisatorisch minimum te gaan.

68 Zie inzake anarchisme en neo-malthusianisme hoofdstuk IX, *Van Mechelse vrijdenkers en houtbewerkers*.